

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική
Ιστορία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

"ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: 1918-1922"

Επιβλέπων καθηγητής : Ιωάννης Σακκάς

Αθήνα, Ιούνιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

"ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1918-1922"

ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ιωάννης Σακκάς

Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης

Ιστορίας της Μεσογείου. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Συν-Επιβλέποντες:

Μαντά Ελευθερία

Σκουλίδας Ηλίας

Αθήνα, Ιούνιος, 2024.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Κατόπιν διεκπεραιώσεως της εν λόγω Διπλωματικής Εργασίας με θέμα "Οι ελληνοβρετανικές σχέσεις 1918-1922" στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος "Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία" του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους όσοι συνεισέφεραν στον προσωπικό μου αγώνα και προσέφεραν τα μέγιστα σε αυτή την εμπειρία.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Ιωάννη Σακκά για την αρωγή του, την αστείρευτη υπομονή του όταν κατακλυζόμουν από άγχος και χανόμουν στα μονοπάτια της Ιστορίας και την πολύτιμη καθοδήγησή του στον δύσκολο αγώνα των τελευταίων μηνών. Τον ευχαριστώ θερμά για την εμπιστοσύνη που μου επέδειξε εξ' αρχής , για την συνεχή του υποστήριξη και για το αμείωτο ενδιαφέρον του.

Θερμές ευχαριστίες επιθυμώ να εκφράσω στο οικογενειακό μου συγκείμενο για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου και ιδιαίτερα στους γονείς μου που με πιστεύουν σε κάθε μου εκπαιδευτική κατάκτηση και στα παιδιά μου -Νίκο και Νάγια- που στέκουν σαν φάρος ζωοδότης και με γεμίζουν δύναμη να προσπαθώ και να κατακτώ τα όνειρα μου.

Ως τελευταίους αποδέκτες της ευγνωμοσύνης μου, άφησα το σύνολο των μαθητών/τριών του 3ου Γυμνασίου Πετρούπολης , οι οποίοι υπήρξαν οι πρώτοι μου μαθητές σε δημόσιο σχολείο ως Αναπληρώτρια Φιλόλογος και μου χάριζαν καθημερινά το κίνητρο να συνεχίσω , την αγάπη για τη διδασκαλία και τη μάθηση.

Στα παιδιά μου,

Νίκο και Νάγια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανά χείρας εργασία μελετά τις σχέσεις Ελλάδας-Βρετανίας κατά την περίοδο 1918-1922. Εναργέστερα, διερευνάται η επίδραση της Μ. Βρετανίας ως εξωτερικός παράγοντας και η επιρροή που άσκησε στην εξέλιξη του νεοελληνικού κράτους από το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης ως και το τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας το Σεπτέμβριο του 1922.

Όπως διαφαίνεται μέσα από αυτή τη μελέτη η Μ. Βρετανία υπήρξε καθοριστικός παράγοντας σε σημαντικές στιγμές του ελληνικού κράτους είτε ενισχύοντας οικονομικά τη χώρα , είτε συνεισφέροντας στην υλοποίηση του οράματος της Μ. Ιδέας. Η σχέση Ελλάδας- Μ. Βρετανίας ήταν μια σχέση που στηρίχθηκε κυρίως στο "δούναι και λαβείν" αφού η μεν μικρή μεσογειακή χώρα τάχθηκε από την αρχή της δημιουργίας της ως ανεξάρτητο κράτος στο πλευρό της Βρετανίας καθώς διέθετε τη διορατικότητα να αντιληφθεί ότι μέσω αυτής θα διασφάλιζε την εδαφική ακεραιότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Η δε Βρετανία, μεγάλη ναυτική δύναμη της εποχής έβλεπε την Ελλάδα ως το "ανάχωμα" για την διείσδυση της στη Μεσόγειο και στην Ανατολή.

Abstract

My assignment studies the relations between Greece and Britain during 1918-1922. Later, the effect of Great Britain as an external factor and the influence it exerted in the evolution of the Modern Greek state from the outburst of the Greek revolution till the end of the Asia Minor Campaign in September 1922 is looked into.

As it appears in this study, Great Britain was a determinative element in significant moments of the Greek state either by reinforcing financially the country or by contributing to the realization of the vision of the Great Concept. The relationship Greece-Great Britain was a relationship which was mostly based on "give-take" since the small Mediterranean Country sided from the very beginning of its Creation as an independent state with Britain because that via this it would ensure territorial integrity and economic development. As for Britain, great shipping power of the time, considered Greece as the "embankment" for it to infiltrate in the Mediterranean and the East.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Συντομογραφίες.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ 1821-1918.....	11
1.1 Γενικό πλαίσιο ελληνοβρετανικών σχέσεων.....	11
1.2 Τα δάνεια του αγώνα 1824-1825.....	13
1.3 Η βρετανική επίδραση κατά την περίοδο 1832-1845.....	14
1.4 Υπόθεση Πατσίφικο.....	16
1.5 Κριμαϊκός Πόλεμος.....	17
1.6 Ο ρόλος της Μ. Βρετανίας στην ένωση των Ιόνιων νήσων.....	17
1.7 Συνθήκη Αγίου Στεφάνου- Συνθήκη Βερολίνου 1878.....	17
1.8 Επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου.....	18
1.9 Α' Παγκόσμιος πόλεμος-Αντάντ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ 1918-1920.....	23
2.1 Οι βρετανικές επιδιώξεις στην Ανατολική Μεσόγειο.....	25
2.2 Ο Βενιζέλος και οι ελληνικές επιδιώξεις.....	25
2.3 Η Συνδιάσκεψη των Παρισίων.....	26
2.4 Η απόφαση για την Μικρασιατική Εκστρατεία.....	29
2.4.1 Η πρώτη περίοδος της Μικρασιατικής εκστρατείας.....	29
2.4.2 Η δεύτερη περίοδος της Μικρασιατικής εκστρατείας.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ 1921-1922.....	34
3.1 Η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου και η πορεία στο μέτωπο.....	34
3.2 Η διπλωματική απομόνωση της χώρας.....	37

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	41
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	43

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός της συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος **"Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία"** του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου είναι να αποτυπωθούν οι ελληνοβρετανικές σχέσεις κατά την περίοδο 1918-1922 και το πως αυτές επέδρασαν στη διαμόρφωση των εξελίξεων της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

Το ζήτημα των σχέσεων της χώρας με τις Μ. Δυνάμεις κατά την περίοδο πριν την Μικρασιατική καταστροφή υπό το πρίσμα των γεωπολιτικών ανταγωνισμών έχει αποτελέσει αντικείμενο διεξοδικής έρευνας. Η ανά χείρας εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στην κατανόηση των ελληνοβρετανικών σχέσεων κατά την περίοδο 1918-1922. Θέμα το οποίο δεν έχει μελετηθεί εκτενώς στο θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου αναλήφθηκε, δηλαδή ως μια μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Ως εκ τούτου, επιχειρεί να αποτυπώσει και να σχολιάσει τις σχέσεις των δύο χωρών κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Ωστόσο, η μελέτη των διακρατικών σχέσεων Ελλάδας-Βρετανίας θα ήταν παράδοξη και ασύνδετη με το ιστορικό της πλαίσιο αν δεν γινόταν μια σχετικά εκτενής αναφορά σε όσα προηγήθηκαν από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης έως και την Μικρασιατική Εκστρατεία, ώστε τα συμπεράσματα που θα αναχθούν να είναι -στο βαθμό που δύναται- ασφαλή.

Η Μ. Βρετανία αποτελούσε έναν σύμμαχο της Ελλάδος από το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης. Διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο σε κομβικά σημεία της ιστορικής πορείας της χώρας και υπήρξε σταθερός οικονομικός αρωγός της. Οι ελληνοβρετανικές σχέσεις "θεμελιώθηκαν" όμως πάνω σε μια σειρά συμφερόντων από μέρους της Βρετανίας. Η Μ. Βρετανία στάθηκε στο πλευρό της χώρας αλλά ταυτόχρονα ικανοποιούσε και τις επεκτατικές της βλέψεις, αφού η νευραλγική θέση της Ελλάδος υπήρξε ιδιαίτερα ελκυστική. Η Ελλάδα από τη μεριά της θεωρούσε τη Μ. Βρετανία, κύριο σύμμαχο της στην προσπάθεια της να διασφαλίσει την εδαφική της ακεραιότητα. Η βρετανική προστασία, λοιπόν, ήταν απαραίτητη και για τις δύο χώρες, γεγονός που συνεπαγόταν την συμπόρευση και ευθυγράμμιση της ελληνικής και βρετανικής πολιτικής.

Η εργασία περιλαμβάνει συνολικά τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το γενικό πλαίσιο των ελληνοβρετανικών σχέσεων με αναφορές στα επονομαζόμενα "Δάνεια του Αγώνα", την υπόθεση Πατσίφικο, τον Κριμαϊκό πόλεμο,

την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου και στο ρόλο της Βρετανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου η Ελλάδα ενεπλάκη στο πλευρό της Αντάντ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα γεγονότα της Συνδιάσκεψης της Ειρήνης των Παρισίων , τον διπλωματικό αγώνα του Έλληνα Πρωθυπουργού, Ε.Βενιζέλου για δημιουργία στενών σχέσεων της χώρας με τη Μ. Βρετανία καθώς και όλο το διπλωματικό πολιτικό παρασκήνιο των Μ. Δυνάμεων που οδήγησαν στην αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αποτυπωθούν τα γεγονότα της Μικρασιατικής Εκστρατείας που συνέδραμαν στην εξέλιξη της καθώς και το ρόλο της Μ. Βρετανίας εν όψει των δραματικών καταστάσεων που θα πλήξουν την σύμμαχο χώρα της.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ : Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ 1821-1918

1.1 Γενικό πλαίσιο Ελληνοβρετανικών σχέσεων

Μείζονος ιστορικής σημασίας συνιστά η σύσταση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους αφού η Ελλάδα υπήρξε το πρώτο ανεξάρτητο κράτος στον ευρύτερο νοτιοανατολικό χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ελληνική Επανάσταση αποτέλεσε ένα ευρωπαϊκό γεγονός από ιδεολογική και πολιτική οπτική αφού ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τις μεταβολές που διεξήχθησαν στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Η έναρξη της βέβαια, δέχθηκε την αρνητική στάση και την μηδενική ανταπόκριση εκ μέρους των Μ. Δυνάμεων, οι οποίες πάσχιζαν υπέρ μιας αναλλοίωτης διατήρησης της ευταξίας και ειρήνης στη Γηραιά Ήπειρο.¹

Η Ιερή Συμμαχία εξασφάλισε την απαραίτητη ηρεμία ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις για περίπου 100 χρόνια επιδρώντας θετικά στην αποικιακή τους εξάπλωση ανά τον κόσμο. Η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης λοιπόν, κλόνισε τα θεμέλια της εν λόγω ευρωπαϊκής νηνεμίας και διατάραξε τις ισορροπίες των ευρωπαϊκών εταίρων , οι οποίοι βρέθηκαν απροετοίμαστοι σε μια τέτοια μεγάλη εξέγερση. Η Ελληνική Επανάσταση επέφερε μια σειρά από επιπτώσεις στην ενότητα και στη πολιτική των Μ.Δυνάμεων ως προς την Ανατολική Ευρώπη. Πρωτοστάτησε και χάραξε το δρόμο στα επαναστατικά κινήματα και οδήγησε την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.² Η Ανατολική Μεσόγειο αποτελούσε πόλο έλξης για τις Μ. Δυνάμεις και το μικρό ελληνικό κράτος διέθετε μια άκρως γοητευτική και βολική για τα συμφέροντά τους γεωγραφική θέση.³ Τα Συνέδρια του Λάιμπαχ και της Βερόνας (1822) καταδίκασαν την Ελληνική Επανάσταση και αντιτάχθηκαν σε αυτήν. Σύμφωνα με τον Γκεντς δεν ακούστηκε ούτε μία φωνή υπέρ των υπόδουλων Ελλήνων. Το ίδιο έτος, οι επαναστάτες κατόρθωσαν μεγάλα επιτεύγματα τα οποία προκάλεσαν την ανάδυση του ενδιαφέροντος των Ευρωπαίων. Οι Μ. Δυνάμεις συνειδητοποιώντας ότι στην Ελλάδα επιτεύχθη αυτό που δεν κατορθώθηκε στην Ιταλία και την Ισπανία μετέβαλαν τη στάση τους. Η Μεγάλη Βρετανία ,αν και κατά

¹ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2014, σελ.15

² Ριζάς Σωτήρης *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2021, σελ.11-12.

³ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους , τόμος ΙΓ, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ.15.

την έκρηξη της Επανάστασης δεν τάχθηκε υπέρ , στη συνέχεια προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα και φάνηκε διαλλακτική ως προς το αίτημα της αυτοδιάθεσης των λαών καθώς και στην προοπτική δημιουργίας ενός ελληνικού κράτους.⁴

Επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στη Μ. Βρετανία , αξιοσημείωτο γεγονός συνιστά ο συντηρητισμός της βρετανικής κυβέρνησης και η έντονη καταδίκη της Ελληνικής Επανάστασης. Ούσα μια ναυτική, εμπορική και βιομηχανική δύναμη με συμφέροντα παγκόσμιου βεληνεκούς υπήρξε επιφυλακτική ως προς οποιαδήποτε αλλαγή ενός συστήματος που θα τάραζε την ευρωπαϊκή νηνεμία. Η ρύθμιση του ελληνικού ζητήματος άρχισε να αποκτά υπόσταση όταν η Ρωσία και η Μ. Βρετανία αποφάσισαν να συνεννοηθούν και να ακολουθήσουν ίδια γραμμή πλεύσης. Βέβαια, ο κοινός παρανομαστής των Μ. Δυνάμεων ήταν πάντα τα συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Μ. Βρετανία συγκεκριμένα έτρεφε διακαή πόθο να κατοχυρώσει την εμπορική της υπεροχή ως την Ινδία. Γι' αυτό το λόγο υποστήριζε ως τις αρχές του 20ου αι. την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1823-1824 αντιλήφθηκε όμως, ότι η επιλογή της αυτή χάριζε προβάδισμα στη Ρωσία και πραγματοποίησε πολιτική στροφή. Η Ελλάδα αποτέλεσε για την Βρετανία ένα "barrier state" δηλαδή το "φράγμα" που θα ανέκοπτε την ορμή της Ρωσίας.⁵

Η μεταστροφή που υπέστη η βρετανική πολιτική σχετικά με το ελληνικό ζήτημα συνέπεσε χρονικά με την ευτυχή συγκυρία ανάληψης του βρετανικού υπουργείου Εξωτερικών από το Κάνινγκ και επεξηγεί και τον λόγο αλλαγής πλεύσης της βρετανικής πολιτικής. Ο Κάνινγκ προέβλεπε ότι τα συμφέροντα της Αγγλίας στην Ανατολική Μεσόγειο θα ικανοποιούνταν ευκολότερα τη δεδομένη στιγμή που η μεν Ρωσία ακολουθούσε μία "άτολμη" πολιτική και οι δε Έλληνες είχαν μεγάλη οικονομική ανάγκη. Την εν λόγω ανάγκη εκμεταλλεύτηκε η Αγγλία αναλαμβάνοντας πρωτεύοντα ρόλο στην επίλυση του Ανατολικού Ζητήματος.⁶ Οι επαναστατημένοι Έλληνες αδυνατώντας να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του Αγώνα εξαιτίας των μηδαμινών οικονομικών τους πόρων θεώρησαν τη λήψη δανείου τη μόνη λύση η οποία και σημάδεψε την οικονομική ζωή της χώρας για έναν ολόκληρο αιώνα. Χωρίς

⁴ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2014, σελ 17

⁵ Ριζάς Σωτήρης *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2021, σελ.23-27

⁶ Κλάνης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2019, σελ.50.

αμφιβολία, τα δάνεια αποτέλεσαν το εργαλείο πολιτικής επέμβασης στα εσωτερικά θέματα της Ελλάδας.

1.2 Τα δάνεια του Αγώνα

Η Βρετανία εκτός από τη ναυτική της ισχύ διέθετε και οικονομικές δυνατότητες συγκριτικά καλύτερες από αυτές των ανταγωνιστών της. Το 1824, το επαναστατημένο γένος που κατάφερε να αντέξει τις βιαιότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ζήτησαν πόρους για να συνεχίσουν τον αγώνα τους. Η επιλογή του Λονδίνου για τη σύναψη δανείου έγινε γιατί ήταν το ισχυρότερο χρηματοπιστωτικό κέντρο της Ευρώπης αλλά κυρίως γιατί η βρετανική πολιτική είχε αποστασιοποιηθεί από την πολιτική γραμμή της Ιεράς Συμμαχίας και δεν εναντιωνόταν στα επαναστατικά κινήματα. Τα δάνεια του 1824 είχαν ταυτιστεί στη συνείδηση των υπόδουλων Ελλήνων ως εξάρτηση από τις Μ. Δυνάμεις και ιδίως από τη Βρετανία, αποκτώντας με αυτό το τρόπο επιρροή στις ελληνικές υποθέσεις. Είναι σημαντικό να λεχθεί ότι η σύναψη του δανείου του 1824 προσέδωσε στο ελληνικό κράτος τον χαρακτηρισμό "εμπόλεμο". Σε αυτό το σημείο διακρίνεται ξεκάθαρα η έμπρακτη μεταστροφή της βρετανικής πολιτικής αφού η εν λόγω αναγνώριση του κράτους ως εμπόλεμο είχε μεγάλη ηθική σημασία για την Ελλάδα. Το δάνειο του 1824 ήταν ύψους 800.000 λιρών, στο κυοφορούμενο ελληνικό κράτος έφτασε μόλις το 1/3 του ονομαστικού δανείου. Ως εγγύηση για την αποπληρωμή τέθηκαν όλα τα δημόσια έσοδα και όλες οι εθνικές γαίες. Οι όροι του δανείου ήταν προκλητικά ληστρικοί αλλά η σύναψη του με τη θαλασσοκράτειρα δύναμη εγγυόταν μέγιστα πολιτικά οφέλη, μιας και τα συμφέροντα του Λονδίνου ήταν πια άρρηκτα συνδεδεμένα με την ευόδωση του αγώνα της ανεξαρτησίας.⁷ Το επόμενο έτος συνομολογήθηκε και δεύτερο δάνειο ύψους 2 εκατομμυρίων λιρών. Τα εν λόγω δάνεια επιβεβαίωσαν την αλλαγή πολιτικής της Βρετανίας προς το επαναστατημένο γένος, Παραβλέποντας τους επαχθείς όρους των δανείων συνιστούσαν πολιτική επιτυχία γιατί η σύναψή τους συνεπαγόταν την έμμεση αναγνώριση ύπαρξης του ελληνικού κράτους.

Η υπερίσχυση της βρετανικής πολιτικής στους κόλπους του ελληνικού έθνους ήταν γεγονός. Το 1825, μάλιστα, οι επαναστάτες στράφηκαν προς τη Βρετανία και την καλούσαν να αναλάβει την προστασία του ελληνικού έθνους. Η Βρετανία, αρνήθηκε,

⁷ Ριζάς Σωτήρης *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2021, σελ.100-101.

φοβούμενη τις αντιδράσεις της Υψηλής Πύλης και στράφηκε προς τη Ρωσία αναζητώντας λύση του ελληνικού ζητήματος. Τον Απρίλιο του 1826, υπογράφηκε το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης και για πρώτη φορά έγινε χρήση του όρου "Ελλάδα", ως όνομα της ιδρυόμενης επικράτειας. Το 1827, επισφραγίστηκε και η διάθεση σύμπνοιας της Γαλλίας με τις άλλες δύο Δυνάμεις με την Συνθήκη του Λονδίνου, η οποία έκανε λόγο για ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η Ναυμαχία στο Ναυαρίνο όπου καταστράφηκε ολοκληρωτικά ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος από τις ναυτικές μοίρες της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Ήταν πλέον εμφανής η επέμβαση-κηδεμονία των Μ. Δυνάμεων ως προς τη παραχώρηση αυτονομίας στην Ελλάδα. Στις 3/2/1830 πραγματοποιήθηκε -ύστερα από βρετανική πρόταση- η διάσκεψη του Λονδίνου, η οποία διακήρυξε την ανεξαρτησία της Ελλάδας με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου με την εγγύηση των Δυνάμεων. Η Ελλάδα κηρύχθηκε ανεξάρτητη και απέκτησε σύνορα και διεθνή αποδοχή. Το γεγονός ότι η απόφαση περί ανεξαρτησίας πάρθηκε από τις Μ. Δυνάμεις επιβεβαίωνε την αυξανόμενη κηδεμονία που ασκούσαν.⁸

1.3 Η Βρετανική επίδραση κατά την περίοδο 1832-1845

Τον Μάιο του 1832, ο Βαυαρός 17χρονος Όθωνας καταφθάνει στη χώρα που έμελλε να γίνει η πατρίδα του για 30 ολόκληρα έτη. Ο Όθωνας υπήρξε επιλογή των τριών Δυνάμεων και το ελληνικό κράτος δεν έλαβε μέρος στην υπογραφή της Συνθήκης για την αποδοχή το Βασιλέα των Ελλήνων. Σύμφωνα με το άρθρο 4 και 12 της Συνθήκης το ελληνικό ανεξάρτητο βασίλειο τέθηκε υπό την εγγύηση των Δυνάμεων και του παρεχόταν η δέσμευση για ξένο δάνειο ανώτατου ύψους 60.000.000 φράγκων. Το εν λόγω δάνειο αποτέλεσε εγγύηση των Δυνάμεων και καταβλήθηκε σε 3 δόσεις από 20 εκατομμύρια η καθεμία. Εγγύηση υπήρξε μόνο για τη πρώτη δόση, για τις δύο άλλες δεν μνημονεύθηκε τίποτα στη Συνθήκη, αφήνοντας να εννοείται ότι η σύναψη τους θα πραγματοποιείτο κατόπιν συνεννόησης των Μ.Δ. και του Βασιλιά. Το κράτος βρέθηκε δεσμευμένο να αποδίδει ετήσια καταβολή από το δημόσιο ταμείο του τοκοχρεωλυσίου για την εξόφληση του δανείου. Σύμφωνα με το κείμενο της

⁸ Κλάνης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2019, σελ.56-57 και Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ.30 και Βασιλείου Σωτηρούλα, *1821 Η γέννηση ενός Έθνους-Κράτους*, Εκδόσεις Σκάν, Αθήνα 2010,σελ.93.

Συνθήκης τα εισοδήματα του κράτους επιτρεπόταν να χρησιμοποιούνται μόνο για την αποπληρωμή των δανειστών.⁹

Ο Άρμανσπεργκ αποτελούσε έναν ακόμα συνδετικός κρίκο της Μ. Βρετανίας με το ελληνικό βασίλειο. Ο αντιβασιλέας χωρίς δισταγμό ταύτιζε την πολιτική του με την πολιτική της Βρετανίας αφού θεωρούσε ότι η αγγλική διπλωματία υπερείχε στη περιοχή της Εγγύς Ανατολής. Η αφοσίωση του αναγνωρίστηκε από την αγγλική κυβέρνηση, εξασφαλίζοντας του και την δανειοδότηση που χρειαζόταν. Η βρετανική διπλωματία αποσκοπούσε στην αποτελεσματική αναχαίτιση της Ρωσίας από την Ανατολική Μεσόγειο και ο αντιβασιλέας αποτέλεσε το εφελτήριο της.

Φτάνοντας στο 1846 έχουν διαδραματιστεί σημαντικά γεγονότα όπως η λήξη της απόλυτης μοναρχίας και η απαρχή μιας νέας περιόδου για το ελληνικό κράτος, αυτή της συνταγματικής μοναρχίας η Βρετανία προσπάθησε να ανασυντάξει τις δυνάμεις της και να επιδιώξει την επανάκτηση της επιρροής της στις ελληνικές υποθέσεις. Ο Άγγλος πρέσβυς Λάουνος, εγκατέλειψε την αναβλητική του στάση και θέλησε να ισχυροποιήσει τη θέση της χώρας του στα ελληνικά εδάφη. Ως αφορμή χρησιμοποίησε το δάνειο των 60 εκατομμυρίων φράγκων του 1832. Το 1843, οι Δυνάμεις πίεσαν το ελληνικό κράτος να υπογράψει τους όρους της οικονομικής συμφωνίας, η οποία όριζε την ετήσια δόση καθώς και τους πόρους του κράτους υπό το έλεγχο των Δυνάμεων. Με την άνοδο του Κωλέττη στην εξουσία έγινε προσπάθεια από μέρους του να αποφύγει την επικύρωση της συμφωνίας με το πρόσχημα των συχνών αναβολών. Η Αγγλία άδραξε την ευκαιρία της κωλυσιεργίας του Κωλέττη και με διακοίνωση προς την ελληνική κυβέρνηση (1845) απειλούσε με οικονομικό έλεγχο τη χώρα. Η εχθρική αυτή πολιτική συνεχίστηκε και από τον νέο Υπουργό Εξωτερικών, Παλμερστον, ο οποίος γνωρίζοντας την οικονομική ανάγκη του ελληνικού κράτους χρησιμοποιούσε ως μοχλό πίεσης το δάνειο. Ο Όθωνας είχε αντιληφθεί τη σπουδαιότητα του δανείου για την Ελλάδα κι προσπαθούσε να κατευνάσει τα πνεύματα, τονίζοντας την άρρηκτη σχέση ειρήνης και δανείου.¹⁰

⁹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ.33.

¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 126

1.4 Υπόθεση Πατσίφικο

Η εχθρική πολιτική της Μ. Βρετανίας κορυφώνεται το Πάσχα του 1849 με το τρόπο που χειρίστηκε και εκμεταλλεύτηκε πολιτικά την "υπόθεση Πατσίφικο". Ο Εβραίος Δαβίδ Πατσίφικο, Άγγλος υπήκοος ζούσε στην Αθήνα, το Πάσχα του 1849, παρεμποδίστηκε το παλιό έθιμο της καύσης του ομοιώματος του Ιούδα. Το εξοργισμένο πλήθος, μη ανεχόμενο την εν λόγω απαγόρευση στράφηκε προς την οικία του Πατσίφικο και κατέστρεψε τα ελάχιστα και μικρής οικονομικής αξίας έπιπλα. Ο Πατσίφικο, τότε, επικαλούμενος την αγγλική του υπηκοότητα ζήτησε την προστασία και υποστήριξη της Μ. Βρετανίας κατά την απαίτησή του να αποζημιωθεί από το ελληνικό κράτος με 887 χιλιάδες δραχμές. Η αγγλική πρεσβεία εκμεταλλεύτηκε για άλλη μια φορά την ευκαιρία να φέρει σε δυσμενή θέση την ελληνική κυβέρνηση. Ο Πάλμερστον και το Συμβούλιο των Νομικών του βρετανικού στέμματος γνωμοδότησαν υπέρ της καταβολής αποζημίωσης στον Πατσίφικο. Οι αγγλοελληνικές σχέσεις επιδεινώθηκαν αφού η Ελλάδα δεν εδέχθη να ενδώσει στις υπερβολικές απαιτήσεις, διατηρώντας μια στάση αξιοπρεπή και υπερήφανη. Αποτέλεσμα του όλου συμβάντος, ήταν ο αποκλεισμός του Πειραιά τον Ιανουάριο του 1850 από τον αγγλικό στόλο. Ο ναυτικός αυτός αποκλεισμός έθιγε τα συμφέροντα όχι μόνο της Ελλάδος αλλά και των υπόλοιπων Μ. Δυνάμεων. Η ελληνική κοινή γνώμη μπροστά στην κατάφωρη επίθεση της Αγγλίας τάχθηκε στο πλευρό του Βασιλιά Όθωνα, ο οποίος ανακτούσε πλέον το χαμένο κύρος του. Έντονη υπήρξε η αντίδραση Γαλλίας και Ρωσίας, οι οποίες υπέδειξαν προσωπικό ενδιαφέρον για τις ελληνικές υποθέσεις. Εν τέλει, η αγγλική κυβέρνηση πιεζόμενη, αναγκάστηκε να άρει τον αποκλεισμό το καλοκαίρι του 1850, επιδιώκοντας έναν συμβιβασμό που δεν θα μείωνε το γόητρο της.¹¹

¹¹ Στο ίδιο,σελ 138-141.

1.5 Κριμαϊκός πόλεμος

Ο Κριμαϊκός πόλεμος ήρθε ως απόρροια των μακροχρόνιων σχεδίων της Ρωσίας περί διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, "του μεγάλου ασθενούς" της Ευρώπης.. Ο τσάρος Νικόλαος Α΄ Ρομανόφ επεδίωξε την διέξοδο του στη Μεσόγειο δίνοντας μεγάλη σημασία στην αγγλογαλλική στήριξη. Οι Οθωμανοί κηρύσσουν τον πόλεμο στις 4 Οκτωβρίου 1853 κατά της Ρωσίας. Ο τουρκικός στόλος κατατροπώθηκε και ο αγγλογαλλικός φοβούμενος τη ρωσική ναυσιπλοΐα στον Εύξεινο Πόντο κατευθύνονται στα Στενά. Λίγους μήνες μετά, Αγγλία και Γαλλία τάσσονται στο πλευρό του σουλτάνου εναντίον των Ρώσων. Το κλίμα στην Αθήνα ήταν ενθουσιώδες αφού οι νίκες της Ρωσίας -την οποία υποστήριζαν και έβλεπαν ως ελευθερωτή της Πόλης- διαδέχονταν η μία την άλλη. Η έκρηξη όμως του λαϊκού αισθήματος υπέρ της Ρωσίας ενόχλησε τους Αγγλογάλλους οι οποίοι πίεζαν τον Όθωνα να σταματήσει το κύμα υποστήριξης προς τη Ρωσία. Για άλλη μια φορά, η παρεμβατικότητα της Μ. Βρετανίας στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας είναι εμφανής. Ο Όθωνας αναγκάζεται υπό την αγγλική πίεση να ακολουθήσει το δρόμο της ουδετερότητας. Με συνοπτικές διαδικασίες, οι Αγγλογάλλοι ανακάλεσαν όλους τους αξιωματικούς που είχαν προσχωρήσει στα επαναστατικά κινήματα. Με τη Συνθήκη των Παρισίων το Μάρτιο του 1856 ο πόλεμος έληξε και λίγους μήνες αργότερα αποχώρησαν οι δυνάμεις Κατοχής από τα ελληνικά εδάφη.¹²

1.6 Ο ρόλος της Μεγάλης Βρετανίας στην ένωση των Ιόνιων Νήσων

Τα νησιά του Ιονίου δεν γνώρισαν ποτέ την οθωμανική κυριαρχία, από το 1815 ως και το 1864 αποτελούσαν βρετανικό προτεκτοράτο. Εναργέστερα, στο Συνέδριο της Βιέννης (1815) αποφασίστηκε η ίδρυση τους ως ανεξάρτητο κράτος υπό την βρετανική προστασία. Η άφιξη του Καποδίστρια και η ανάληψη των καθηκόντων του ως Κυβερνήτη της Ελλάδος δημιούργησε την πεποίθηση ότι θα επιχειρηθεί η προσάρτηση των Επτανήσων. Οι Βρετανοί είχαν έντονη την πεποίθηση κατά την περίοδο 1828-1831 ότι ο Καποδίστριας με τα φιλορωσικά αισθήματα δε θα δίσταζε να τα διεκδικήσει με την αρωγή της Ρωσίας. Τα χρόνια που ακολούθησαν, το βρετανικό ενδιαφέρον ήταν στραμμένο στη Κέρκυρα εξαιτίας της γεωπολιτικής της

¹² Στο ίδιο σελ. 144-148.

σημασίας και ναυτικής της βάσης. Η Κέρκυρα συνιστούσε πολύτιμο βρετανικό έδαφος που παραχωρούσε το δικαίωμα πρόσβασης στην Αδριατική και στην Ινδία. Τα Ιόνια νησιά, κατά τα βρετανικά συμφέροντα συνιστούσαν αποτρεπτικό παράγοντα για την ρωσική επέκταση στο χώρο της Μεσογείου. Η Βρετανία έχοντας ως στόχο το δικό της όφελος και όχι το όφελος των νησιών εξέταζε το ενδεχόμενο εκχώρησης τους με σκοπό την απαλλαγή από το κόστος διατήρησης στρατιωτικής δύναμης στα νησιά.

Ο πρώτος χρόνος του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ με την ένωση των Ιονίων νησιών με την Ελλάδα. Στις 14 Νοεμβρίου 1863 οι εκπρόσωποι των Μ. Δυνάμεων υπέγραψαν Συνθήκη στο Λονδίνο κατά την οποία η Μ. Βρετανία παραιτήθηκε από την προστασία του Ιονίου κράτους και αναγνωρίστηκε η ένωση με το ελληνικό βασίλειο υπό καθεστώς ουδετερότητας.¹³

1.7 Συνθήκη Αγίου Στεφάνου - Συνθήκη Βερολίνου 1878

Το 1878 η Σερβία κήρυξε το πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και επεδίωξε την υποστήριξη της Ελλάδας αλλά η στρατιωτική της αδυναμία και η αρνητική θέση της Μ. Βρετανίας την έκαναν να αρνηθεί. Λίγο πριν τη λήξη του πολέμου, η άκαιρη εμπλοκή της χώρας στον πόλεμο έφερε τη δυσαρέσκεια της Μ. Βρετανίας γιατί είχε εναντιωθεί στην ελληνική συμμετοχή. Στις 19 Φεβρουαρίου 1878 η Ρωσία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία συνυπέγραψαν τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, η οποία μετέβαλε τις γεωπολιτικές ισορροπίες με τρόπο μη ευνοϊκό για τα ελληνικά συμφέροντα. Η Μ. Βρετανία ανησυχούσε για μια αυξημένη ρωσική επιρροή στην περιοχή των Βαλκανίων ,εάν δημιουργείτο η Μεγάλη Βουλγαρία. Το τέλος της βαλκανικής κρίσης επήλθε με τη Συνθήκη του Βερολίνου.¹⁴ Η εν λόγω συνθήκη αποτέλεσε σημείο καμπής αφού επισφράγισε τον ρωσοτουρκικό πόλεμο. Νέα γεωπολιτικά σενάρια προσέλκυαν το ενδιαφέρον των δυτικών δυνάμεων με κύριο στόχο τον προσεταιρισμό της Ρωσίας και τον από κοινού έλεγχο των Στενών. Η δύναμη του βρετανικού στόλου στη Μεσόγειο και η γεωγραφική θέση της χώρας ήταν σημαντικές παράμετροι ως προς τις επιδιώξεις της Μ. Βρετανίας, η οποία επιθυμούσε την διαδοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Ελλάδα.

¹³ Στο ίδιο σελ.23-234. Επίσης, Σβολόπουλος , ό.π., σελ.54-57.

¹⁴ Κλάνης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2019, σελ.166-167.

Καθιστώντας την Ελλάδα μεγάλη περιφερειακή δύναμη της Μεσογείου θα μπορούσε πλέον η Μ.Βρετανία να επικοινωνεί ανεμπόδιστα με τις Ινδίες.¹⁵

1.8 Επιβολή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου

Η πτώχευση του Τρικούπη είχε ως επακόλουθο τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο (4 Απριλίου- 6 Μαΐου 1897) και την επιβολή του Διεθνούς οικονομικού ελέγχου (Δ.Ο.Ε.). Η διπλωματική απομόνωση της πτωχευμένης Ελλάδας και ο ανεκπαίδευτος και ανοργάνωτος στρατός έφεραν την ήττα και δριμύτατες συνέπειες. Χάρη στην επέμβαση των Μ. Δυνάμεων η Ελλάδα κατάφερε να αποφύγει οποιαδήποτε μείωση της επικράτειας της αλλά υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση 4 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών, Η συνθήκη υπογράφηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1897 στην Κωνσταντινούπολη και αν δεν υπήρχε η αρωγή της Μ. Βρετανίας και της Ρωσίας η Ελλάδα θα είχε αναγκαστεί να υπογράψει μια εξευτελιστική ειρήνη. Η πολεμική περιπέτεια του 1897 δεν επέφερε εδαφική συρρίκνωση αλλά ενίσχυσε το ρόλο των Μ. Δυνάμεων. Τα οικονομικά της χώρας χρειάστηκαν δημοσιονομική βελτίωση την οποία ανέλαβαν οι Μ. Δυνάμεις με την εγκατάσταση της Διεθνούς Οικονομικής Επιτροπής. Η Διεθνής Οικονομική Επιτροπή αποτέλεσε το μέσο της νομιμοποίησης της παρεμβατικότητας των Προστατριών Δυνάμεων στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας. Η προοδευτική οικονομική και νομισματική εξυγίανση ήταν ένα από τα οφέλη που είχε αποφέρει η Δ.Ο.Ε. Η χώρα τέθηκε σε τροχιά ανάπτυξης και ανάκτησε την αξιοπιστία της στις ξένες χρηματαγορές χάρη στη θετική συμβολή του οικονομικού ελέγχου. Η Διεθνής Οικονομική Επιτροπή, όπως μετονομάστηκε ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος, είχε από έναν εκπρόσωπο από κάθε Μ. Δύναμη οι οποίοι έδρευαν στην Αθήνα, έλεγχαν την είσπραξη και τη διάθεση για την πληρωμή των εσόδων, έλεγχαν τα έσοδα του Δημοσίου και συνέβαλαν στη συνεπή καταβολή των δόσεων της πολεμικής αποζημίωσης προς τη Τουρκία. Επιπρόσθετα, οι Προστάτιδες Δυνάμεις εγγυήθηκαν την έκδοση εξωτερικού δανείου 170 εκατομμυρίων χρυσών φράγκων για την εκκαθάριση της οικονομικής κατάστασης της χώρας. Οι όροι, ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκοί χάρη στο θεσμό του Διεθνούς Ελέγχου, η παρουσία του οποίου διευκόλυνε τις Δυνάμεις να προσφέρουν οικονομική υποστήριξη στο ελληνικό

¹⁵ Scott Leon, "Διεθνής Ιστορία 199-1990", στο Baylis John, Smith Steve & Owens Patricia, Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σελ.75-88.

κράτος.¹⁶ Το δάνειο του 1897, το εγγυηθήκαν αλληλέγγυα οι 3 Δυνάμεις για να αποπληρωθεί το χρέος προς τη Τουρκία και για να διεκπεραιωθεί το παλαιό κυμαινόμενο χρέος σε χρυσό.¹⁷

1.9 Α' Παγκόσμιος Πόλεμος -Αντάντ

Το 1909 ο Βενιζέλος κατέφθασε στην Αθήνα από την Κρήτη, επιχείρησε τον εκσυγχρονισμό του κράτους για να μπορεί να σταθεί στο διεθνές σκηνικό καθώς και μεταρρυθμίσεις στην οικονομική και στρατιωτική αναδιοργάνωση της χώρας. Όταν ανέλαβε για πρώτη φορά την εξουσία οι ελληνοβρετανικές σχέσεις είχαν μεταβληθεί σε σχέσεις αμοιβαίων συμφερόντων. Η Ελλάδα είχε ανάγκη την παρουσία και την υποστήριξη της Αγγλίας και η Αγγλία την ήθελε σύμμαχο σε μια περιοχή όπου η Ρωσία και μετά η Γερμανία απειλούσαν τα συμφέροντά της. Ο Βενιζέλος, εκτίμησε πως για το καλό της χώρας έπρεπε να ταχθεί στο πλευρό της Αγγλίας, θέση που υποστήριξε με σθένος - όπως θα δούμε παρακάτω-, φτάνοντας τη χώρα στον περιβόητο διχασμό.¹⁸ Τα γεωστρατηγικά δεδομένα της εποχής επιβεβαιώνουν την υπεροχή και την δύναμη του αγγλογαλλικού ναυτικού στη θαλάσσια ζώνη της Ανατολικής Μεσογείου, κομβική σημασίας περιοχή για τον ελληνισμό. Ο Βενιζέλος ήταν αποφασισμένος να εναρμονίσει τον αγγλογαλλικό προσανατολισμό με την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων, γι' αυτό πριν το ξέσπασμα του πολέμου είχε μεριμνήσει να σταθεροποιήσει την αγγλογαλλική συνεργασία. Η ιδιαίτερη κλίση του προς τη συνεργασία με την Αγγλία αντικατόπτριζε την πολιτική του πεποίθηση ότι η Μεσόγειος αποτελούσε πόλο έλξης για την βρετανική διπλωματία.¹⁹ Η επιθυμία του αυτή, αποτυπώνεται και σε πρωτογενείς πηγές της εποχής όπως η επιστολή που απέστειλε προς τον Βασιλιά Κωνσταντίνο αναλύοντας του τους λόγους για τους

¹⁶ Σουλεντάκης Νικόλαος, *Δυστυχώς επτωχεύσαμεν Οι στάσεις πληρωμών 1827,1893,1932*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 2012. σελ. 114-119.

¹⁷ Γαρδίκας Κατερίνα, *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999, σελ.93-94.

¹⁸ Διβάνη Λένα, *Η ύπουλος θωπεία: Ελλάδα και Ξένοι, 1821-1940*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2014, σελ 268.

¹⁹ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2014, σελ 137-138.

οποίους η Ελλάδα έπρεπε να ταχθεί στο πλευρό της Αντάντ κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο.²⁰

Στον αντίποδα του πολιτικού προσανατολισμού βρισκόταν ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος έκλινε προς την συμμαχική συμπόρευση με τις Κεντρικές Δυνάμεις, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η γερμανική φιλία και εκτίμηση που έτρεφε. Κατά το ξέσπασμα του πολέμου, όπως είδαμε και στην επιστολή του ιδίου, ο Βενιζέλος πρότεινε ανοιχτά την ένταξη της χώρας στις συμμαχικές δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης, ενώ ο Βασιλιάς υποστήριζε ως συμφέρουσα λύση τη στάση ουδετερότητας. Η αγγλική και η γαλλική κυβέρνηση δεν ήταν θετικές ως προς τις ελληνικές προτάσεις γιατί δεν ήταν διατεθειμένες προκειμένου να εξασφαλίσουν την ελληνική συμμαχία να έθεταν σε κίνδυνο την προσχώρηση της Τουρκίας και της Βουλγαρίας στο αντίπαλο στρατόπεδο.²¹

Ο διχασμός, λοιπόν, του 1915 ανέκοψε τη πορεία του φιλελεύθερου πολιτικού του έργου, οδηγώντας το έθνος σε αδιέξοδο εξαιτίας της διάστασης απόψεων του Βενιζέλου με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο μεν Βενιζέλος είχε προσκολληθεί στο άρμα της Αντάντ, ο δε Βασιλιάς έγερνε προς τις Κεντρικές Δυνάμεις.²² Οι Μ. Δυνάμεις από τις οποίες απαρτιζόταν ο συνασπισμός της Αντάντ (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) εκμεταλλευόμενες τη δημοτικότητα του Βενιζέλου και τα μεγαλεπήβολα εθνικά οράματα προσπάθησαν να πετύχουν την εμπλοκή της χώρας στο πλευρό τους.²³ Πρότειναν, μάλιστα, στον Βενιζέλο εδαφικές παραχωρήσεις προς τη Βουλγαρία με κύριο στόχο την προσάρτηση της στον Άξονα τους. Ο Άγγλος πρέσβυς Έλλιοτ παρότρυνε τον Βενιζέλο να δεχθεί με την υπόσχεση εδαφών στη Μ. Ασία ως αντάλλαγμα. Το Λονδίνο πάντα διαδραμάτιζε παρεμβατικό ρόλο στα της ελληνικής πολιτικής και διπλωματίας θέματα. Ασκούσε πίεση στον Έλληνα Πρωθυπουργό και εν τέλει κατάφερε να κάμψει τους δισταγμούς του ως προς την εκχώρηση των ελληνικών εδαφών της Ανατολικής Μακεδονίας προβάλλοντας το αντάλλαγμα των εδαφών στη Μ. Ασία.

²⁰ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Σοφοκλή Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 146-147, Αριθμός φακέλου 035

²¹ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2014, σελ 140.

²² Κλάνης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2019, σελ.270.

²³ Μοσχόπουλος Γεώργιος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού Κράτους. Πολιτικές προσεγγίσεις. Τόμος Α 1832-1940*, Εκδόσεις Χριστάκη, Αθήνα 1998, σελ.135-138.

Ως τον Οκτώβριο του 1915, ο Κρητικός πολιτικός οδηγήθηκε δύο φορές σε παραίτηση από το αξίωμα του Πρωθυπουργού. Η πολιτική ουδετερότητα της χώρας κλονίστηκε καθώς οι Μ. Δυνάμεις για άλλη μια φορά εισχώρησαν στα ελληνικά θέματα. Μετά την προσχώρηση της Βουλγαρίας στις Κεντρικές Δυνάμεις η Θεσσαλονίκη μετατράπηκε σε στρατιωτική βάση από τις δυνάμεις της Αντάντ. Από το Μάιο του 1916, προχώρησαν σε αποκλεισμό των ελληνικών παραλιών και κατάληψη πολλών οχυρών θέσεων. Τον ίδιο χρόνο, οι σχέσεις Βενιζέλου-Βασιλιά οξύνθηκαν με αποτέλεσμα ο Βενιζέλος να καταφύγει στην Θεσσαλονίκη και να σχηματίσει Προσωρινή Κυβέρνηση, η οποία αναγνωρίστηκε από την Αντάντ. Σε σημείωμα του Βενιζέλου κατά το 1916, αποτυπώνεται η έντονη επιθυμία που είχε ως προς τη στάση της Ελλάδας έναντι της Αντάντ. Στο σημείωμα διερωτάται το λόγο που η χώρα συνέχιζε τη στάση ουδετερότητας ενώ την ίδια στιγμή ο στρατός των Αγγλογάλλων πέτυχε την απόκρουση του γερμανοβουλγαρικού στρατού επί του ελληνικού εδάφους. Τέλος, ενέμενε στην εμπλοκή της χώρας στο πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ αναφέροντας τους οικονομικούς λόγους που την πλήττουν καθώς και τον βουλγαρικό κίνδυνο.²⁴

Στις 24 Νοεμβρίου ανακοινώθηκε η εμπλοκή της χώρας στο πόλεμο.²⁵ Ο Βενιζέλος πίστευε ακράδαντα πως η ευνοϊκότερη λύση για την Ελλάδα είναι να ταχθεί στο πλευρό της Αντάντ για αυτό και φρόντιζε από πριν την παγκόσμια σύρραξη να προλειαίνει το έδαφος για μια πιο στενή ελληνοβρετανική συνεννόηση. Προέβλεπε ότι ακόμα και αν επικρατούσαν οι Κεντρικές Δυνάμεις, η Μεγάλη Βρετανία θα συνέχιζε με την ναυτική της ισχύ να αποτελεί σημαντική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο.²⁶

Το 1917, οι Μ. Δυνάμεις καταφέρνουν να εκθρονίσουν τον Βασιλιά Κωνσταντίνο θεωρώντας ότι η πολιτική του γραμμή λειτουργούσε ανασταλτικά ως προς την ευόδωση των σχεδίων τους. Μια σειρά γεγονότων φανερώνει την επίμονη και χωρίς όρια στάση τους - η αιματοχυσία των Νοεμβριανών και ο ναυτικός αποκλεισμός και το οικονομικό πλήγμα που επέφερε - επιβεβαιώνουν ότι οι Μ. Δυνάμεις κινούσαν τα

²⁴ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Σοφοή Βενιζέλου, Φάκελος τεκμηρίου 035, Αριθμός τεκμηρίου 042.

²⁵ Dakin D., *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1998, σελ.308-309.

²⁶ Κλάνης ό.π., σελ 271.

"νήματα" της πορείας της χώρας κρυμμένες πίσω από τον φιλοβρετανικό χαρακτήρα της βενιζελικής πολιτικής.²⁷

Καταληκτικά, η παρουσία της Μ. Βρετανίας από το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821 ως και την εμπλοκή της χώρας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο μαρτυρά τον τεράστιο παρεμβατικό της χαρακτήρα άλλοτε ενδεδυμένη το πέπλο της Προστάτριας και άλλοτε χρησιμοποιώντας την Ελλάδα ως "ανάχωμα" του επεκτατισμού της. Συνοδοιπόροι σε ένα ταξίδι πολιτικής και διπλωματίας.

²⁷Κλάπης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*. Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2019, σελ.286-289.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ 1918-1920.

2.1 ΟΙ βρετανικές επιδιώξεις στην Ανατολική Μεσόγειο

Η επιτυχής έκβαση των Βαλκανικών πολέμων αποτέλεσε μια μεγάλη ευκαιρία για τη χώρα αφού συνέβαλε καθοριστικά στη χάραξη μιας σαφούς εξωτερικής πολιτικής με κύριο στόχο την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Η έκρηξη, όμως, του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η ανάμειξη της σε αυτόν, την ανάγκασαν να προσφύγει σε αναζήτηση ισχυρών ερεισμάτων για να προστατέψει τα ζωτικά της συμφέροντα.²⁸

Η Μ. Βρετανία, ναυτική χώρα όπως και η Ελλάδα, είχε θέσει βάσεις προσέγγισης με τη χώρα της Μεσογείου πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Μ. Βρετανία ακόμα και μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου κατείχε την πρώτη θέση στο παγκόσμιο εμπόριο, μια θέση όμως που για να κατορθώσει να την διατηρήσει έπρεπε να διαθέτει έλεγχο πάνω σε διεθνή λιμάνια και να αποκρούει την επέκταση του αμερικανικού ιμπεριαλισμού.²⁹ Ο Βενιζέλος, είχε προβεί σε μυστικές συνομιλίες με εξέχουσες προσωπικότητες της βρετανικής πολιτικής όπως ο Lloyd, ο Churchill και ο σερ Σταυρίδης για να κατορθώσει να πετύχει τα μέγιστα για τη χώρα.³⁰

Ο Βρετανός Πρωθυπουργός Lloyd George, φιλέλληνας και εχθρός του οθωμανικού δεσποτισμού αποστρεφόταν την τουρκική κυριαρχία στην Ανατολή και θεωρούσε ότι η Ελλάδα ήταν σε θέση να διαδραματίσει έναν καίριο λόγο ανάπλασης της περιοχής. Η φιλία που ένωνε Βενιζέλο και Lloyd καθώς και η σύγκλιση των απόψεων τους δημιουργούσε μια αισιόδοξη ατμόσφαιρα σχετικά με την ευόδωση της αλυτρωτικής πολιτικής της χώρας. Αξιοσημείωτο λόγου, συνιστά το γεγονός ότι ο βρετανικός παράγοντας διάκειτο θετικά ως προς την αντικατάσταση του οθωμανικού στοιχείου από το ελληνικό. Η εν λόγω ανάπλαση της Ανατολής θα καθιστούσε ταυτόχρονα το Αιγαίο μια μεγάλη ελληνική λίμνη αφού τα μικρασιατικά παράλια θα ανήκαν στην νέα Ελλάδα. Ο Lloyd George είχε εναποθέσει τα πολιτικά του σχέδια

²⁸ Δεσποτόπουλος Αλέξανδρος, *Η συμβολή της Ελλάδος στην έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων*, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1992, σελ.30-54.

²⁹ Ψυρούκης Νίκος, *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1918-1922*, Εκδόσεις Αιγαίον- Κουκίδα, Δευκωσία 2000, σελ.73.

³⁰ Smith Michael Llewellyn, *Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1922*, Μετάφραση: Κάσδαγλη Λίνα, Β' Ανατύπωση, Εκδόσεις MIET, Αθήνα 2009, σελ.19-20.

και τους πολιτικούς του οραματισμούς στη δυναμικότητα και στον διακαή πόθο των Ελλήνων για την επέκτασή τους στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου.

Εν ολίγοις, η Βρετανία είχε πλήρη επίγνωση του πολιτικού γίνεσθαι της περιοχής της Εγγύς Ανατολής και γνώριζε ότι τα συμφέροντά της θα ικανοποιούνταν μόνο μέσω της Ελλάδας. Η Ελλάδα πάσχιζε να πετύχει τις εθνικές της επιδιώξεις, οι οποίες θα την καθιστούσαν την νέα περιφερειακή δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου στη θέση της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα εν λόγω σχέδια βρίσκονταν στην ίδια γραμμή πλεύσης με τα συμφέροντα των Βρετανών, οι οποίοι επιθυμούσαν τον γεωστρατηγικό έλεγχο της ΝΑ Μεσογείου, τις θαλάσσιες διαδρομές μέσω της Διώρυγας του Σουέζ και τις Ινδίες.³¹

Κατά την περίοδο 1919-1921, η Βρετανία επέδειξε μεγάλο ενδιαφέρον και κατέβαλε ανάλογη προσπάθεια για να μετατραπεί η Ελλάδα σε δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου, αφού όπως λέχθηκε και παραπάνω εξυπηρετούνταν με αυτό το τρόπο τα συμφέροντά της. Η Ανατολική Μεσόγειο αποτέλεσε νευραλγικό σημείο στρατηγικής σημασίας για τη Βρετανία, το ίδιο και η περιοχή των Στενών για αυτό και επιθυμούσε -ύστερα από το κενό εξουσίας που θα άφηνε η Οθωμανική αυτοκρατορία- να κυριαρχούνται από ένα φιλικό κράτος, όπως η Ελλάδα.

Η ανάληψη της εξουσίας το 1917 από τον φιλοβρετανό Βενιζέλο έκανε ευκολότερα τα σχέδια της Βρετανίας. Μετά τη λήξη του πολέμου το Νοέμβριο του 1918 και τη πτώση του Βενιζέλου δύο έτη αργότερα, σημαντικοί φιλέλληνες προσπάθησαν να δημιουργηθεί μια ελληνοβρετανική συμμαχία, με την Ελλάδα να είναι ο κύριος σύμμαχος της Βρετανίας. Οι δύο χώρες διατηρούσαν στενούς δεσμούς σε στρατιωτικό και διπλωματικό επίπεδο και αυτό οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην εξωτερική πολιτική του Βενιζέλου.

³¹ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η απόφαση για την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία*, Κριτική Επαναψηλάφηση, Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 2009, σελ. 35-37.

2.2 Ο Βενιζέλος και οι ελληνικές επιδιώξεις

Μετά την εκθρόνιση του Βασιλιά Κωνσταντίνου ο Βενιζέλος προσπάθησε να προσεγγίσει τους Συμμάχους και περιόδευσε στη Γαλλία και την Αγγλία με σκοπό την εξασφάλιση δανείου για την χρηματοδότηση της νέας ελληνικής επιστράτευσης αλλά και για να αποσπάσει δηλώσεις σχετικά με τα ενδεχόμενα εδαφικά κέρδη της Ελλάδας σε περίπτωση νίκης της Αντάντ. Αυτό που εισέπραξε όμως ήταν η σιωπή των συμμάχων, γεγονός αναμενόμενο αφού οι δύο χώρες δεν ήθελαν να δεσμευτούν πρόωρα προς την Ελλάδα γιατί έτρεφαν ελπίδες περί απόσπασης της Τουρκίας και της Βουλγαρίας από τις Κεντρικές Δυνάμεις.

Κατά το έτος 1918 ο ελληνικός στρατός μαχόταν έναντι των Κεντρικών Δυνάμεων στο πλευρό της Αντάντ και κέρδιζε σημαντικές νίκες, οι οποίες συνέβαλαν στην υπερίσχυση των συμμάχων στο Μακεδονικό Μέτωπο και σε συνθηκολογήσεις που έφεραν και το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.³²

Σύμφωνα με τους κυβερνητικούς κύκλους στο Λονδίνο και το Παρίσι, το όνομα του Βενιζέλου εξισωνόταν με την επιτυχία των συμμαχικών τους επιδιώξεων. Ο διορατικός Έλληνας Πρωθυπουργός έβαλε την Ελλάδα να πολεμήσει στο μακεδονικό μέτωπο για να προεξοφλήσει μια ευνοϊκή υποδοχή για τη χώρα στην ευρωπαϊκή διάσκεψη της Ειρήνης. Οι νικητές σύμμαχοι στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (τέλη 1918) βρέθηκαν με τρεις έκπτωτες αυτοκρατορίες (γερμανική, αυστροουγγρική και οθωμανική) και πρόβαλλαν την ειρηνευτική τους πολιτική μέσω της υπεράσπισης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Η Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν καταδικασμένη και η διαίρεσή της θα ωφελούσε τα υπόλοιπα κράτη. Αυτό το γνώριζαν οι Σύμμαχοι, το γνώριζε και ο Βενιζέλος όμως! Γι' αυτό και υιοθέτησε για πρώτη φορά την ελληνική επέκταση εδαφών στη Μ. Ασία. Έπρεπε να συμμετάσχει στις συζητήσεις για το μοίρασμα των οθωμανικών κρατών, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι οι περιοχές που διεκδικούσε ήταν κατοικημένες από ελληνορθόδοξο πληθυσμό που μιλούσε την ελληνική γλώσσα και ακολουθούσε τον ελληνικό τρόπο ζωής. Ο Βενιζέλος αντιμετώπιζε την εν λόγω επέκταση στον μικρασιατικό χώρο ως μέρος μιας διεθνούς ρύθμισης. Γνώριζε, βέβαια, ότι όσα εδάφη δεν κατάφερνε να διεκδικήσει θα τα απορροφούσε η ιμπεριαλιστική Ιταλία. Η Ιταλία είχε βλέψεις για τη Μ.Ασία και ειδικά για τη Σμύρνη.

³² Μοσχόπουλος, ό.π., σ.141.

Όλα αυτά προσπάθησε να διαχειριστεί ο Βενιζέλος και να εκμεταλλευτεί τη διάλυση του ευρωπαϊκού τμήματος της Τουρκίας προς όφελος της Ελλάδας. Ζητούσε επίμονα την κηδεμονία των περιοχών που κατοικούνταν από το ελληνικό στοιχείο γιατί κύριο μέλημα του ήταν η προστασία τους.

Ο Βενιζέλος ήταν ένας πολύ μεγάλος πολιτικός με ώριμη και διορατική οπτική του πολιτικού γίνεσθαι, γνώριζε ότι ήταν η μοναδική ίσως φορά που η διεθνής κατάσταση ήταν ευνοϊκή για τις αλυστρωτικές προσδοκίες των Ελλήνων. Το όραμα της Μ. Ιδέας αποτελούσε για τον ίδιο κοινή κληρονομιά, η οποία συνέπιπτε με τις προσωπικές του φιλοδοξίες.³³

2.3 Η Συνδιάσκεψη των Παρισίων

Αρχές του 1918 ο Βενιζέλος ταξίδεψε στο Παρίσι και στο Λονδίνο χωρίς όμως να λάβει καμιά υπόσχεση από τους Συμμάχους περί ελληνικών διεκδικήσεων. Λίγους μήνες αργότερα, οι κυβερνήσεις των δύο χωρών (Αγγλία-Γαλλία) διαλαλούσαν περίτρανα τις παλιές τους υποσχέσεις περί προστασίας των Ελλήνων από τους διωγμούς και την ξένη κυριαρχία και περί απελευθέρωσης ελληνικών εδαφών. Οι εν λόγω αντιφατικές διακηρύξεις προέρχονταν από τον Ουίλσον, ο οποίος ναι μεν, διεκήρυττε την αυτοδιάθεση των λαών αλλά συνάμα ακολουθώντας το άρθρο 12 του διαγγέλματος του απέκλειε τον διαμελισμό του "Μεγάλου Ασθενούς".³⁴

Τον Ιανουάριο του 1919 έλαβε χώρα η Συνδιάσκεψη των Παρισίων με Ευρωπαίους πολιτικούς και διπλωμάτες, οι οποίοι ανέλαβαν να διαγράψουν τους όρους της ειρήνης μέσω της εφαρμογής της αυτοδιάθεσης των λαών. Η Συνδιάσκεψη συγκλήθηκε υπό την προεδρία του πρωθυπουργού της Γαλλίας και με τη συμμετοχή 32 αντιπροσώπων των κρατών που συμμετείχαν στο Μεγάλο Πόλεμο. Ιδιαίτερα αξιόλογη υπήρξε για πρώτη φορά η ελληνική παρουσία σε κλίμακα πανευρωπαϊκής διακρατικής αντιπροσώπευσης. Ο Βενιζέλος υπήρξε ο αρχηγός της ελληνικής αποστολής, ο οποίος από τα πρώτα του πολιτικά βήματα είχε εμμονή με την επίτευξη στενής συνεργασίας της χώρας με την Αγγλία και την Γαλλία.³⁵

³³ Dakin D., ό. π., σ. 333-334.

³⁴ Κλάνης Α., ό. π., σ. 294-294

³⁵ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2014, σελ.153.

Στο Συνέδριο της Ειρήνης ο Βενιζέλος κατέθεσε το υπόμνημα των εθνικών διεκδικήσεων, το οποίο είχε ο ίδιος συντάξει στις 30 Δεκεμβρίου 1918. Διεκδίκησε την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους στη Δυτική Μ. Ασία και τη μελλοντική του ένωση με την Ελλάδα.³⁶ Δύο μήνες νωρίτερα, βέβαια, είχε αποστείλει υπόμνημα στον Άγγλο Πρωθυπουργό Lloyd George προωθώντας το Μικρασιατικό Ζήτημα και κάνοντας παράπονα για την αδιαφορία των Μ. Δυνάμεων απέναντι στα δεινά των Ελλήνων της Μ. Ασίας.

Στο υπόμνημα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός δεν προέβη, σε αξιώσεις για όλη την Δυτική Μ. Ασία αλλά πρότεινε ανταλλαγή για τους ελληνικούς πληθυσμούς που δεν κατοικούσαν στην διεκδικούμενη περιοχή με τους Μουσουλμάνους της περιοχής που θα δινόταν στην Ελλάδα.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ συνιστούσε αυτονόητη προϋπόθεση για την θετική έκβαση των ελληνικών επιδιώξεων στα πλαίσια του διακανονισμού της ειρήνης. Ο δε Βενιζέλος δήλωνε ξεκάθαρα ότι ο ελληνικός στρατός διατίθεται στη διάθεση των Συμμάχων ύστερα από τη μυστική συνομιλία του με τον Lloyd George, ο οποίος του εγγυόταν "great possibilities" στην Εγγύς Ανατολή αν κατάφερνε η χώρα να είναι ισχυρή στρατιωτικά.

Οι στρατηγικές επιλογές και οι τακτικοί χειρισμοί του Βενιζέλου θεωρήθηκαν επιτυχείς αφού κατάφερε να αξιοποιήσει επαρκώς το αίσθημα φιλίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στην Ελλάδα και στα δημοκρατικά κράτη της Δύσης.³⁷

Εν τέλει, στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης οι ελληνικές διεκδικήσεις εξετάστηκαν από επιτροπή εμπειρογνομόνων, η οποία όμως δεν κατέληξε σε ομοφωνία. Παρά τη ρητορική δεινότητα που επιστράτευσε ο Βενιζέλος δεν κατάφερε να κάμψει τις ιταλικές και αμερικάνικες αντιρρήσεις. Η Γαλλία και η Αγγλία συμφώνησαν στην παραχώρηση της ζώνης γύρω από τη Σμύρνη, όχι βέβαια εκτεταμένης. Οι Αγγλογάλλοι εμπειρογνώμονες αναγνώριζαν τις ελληνικές διεκδικήσεις μόνο σε ένα μέρος του Βιλαετίου του Αϊδινίου που θα περιλάμβανε τη Σμύρνη, το Αϊβαλί και κάποια ενδοχώρα. Ο Βενιζέλος αποδέχθη με προθυμία την αγγλογαλλική

³⁶ Πλουμίδης Σπυρίδων, *Τα μυστήρια της Αιγίδος. Το Μικρασιατικό Ζήτημα στην ελληνική πολιτική (1891-1922)*. Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2022, σελ.193.

³⁷ Σβολόπουλος Κ., ό.π.,σ.155-156.

τροποποίηση της ζώνης , αισιοδοξώντας ότι θα επερχόταν διεύρυνση αυτών υπό την κηδεμονία της ΚτΕ. Στο μεταξύ ο τουρκικός φανατισμός και οι ανθελληνικές κινήσεις φούντωναν.

Η αρνητική στάση των Ιταλών και οι επεκτατικές τους βλέψεις στη περιοχή της Μ. Ασίας έφεραν την αντίδραση των Αγγλογάλλων και με πρωτοβουλία του Lloyd George υπεβλήθη πρόταση για άμεση κατάληψη ζωτικής σημασίας της οθωμανικής επικράτειας από τα στρατεύματα των Συμμάχων, στα οποία συμπεριλαμβάνονταν και τα ελληνικά για την προστασία του χριστιανικού στοιχείου της Σμύρνης. Οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί προκειμένου να εμποδίσουν τον ιταλικό επεκτατισμό , αποφάσισαν την αποστολή των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη.³⁸

Απότοκο της πολιτικοστρατηγικής αναγκαιότητας της Βρετανίας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ θεωρήθηκε η απόφαση για αποστολή των ελληνικών δυνάμεων στη Σμύρνη, Κύριος στόχος ήταν η ανάσχεση του ιταλικού ιμπεριαλισμού αλλά και η ικανοποίηση των βρετανικών συμφερόντων αφού θα ενδυναμωνόταν η ισχύ βρετανική παρουσία στο χώρο της Ανατολής μέσω της ελληνικής απόβασης .³⁹

Η Ιταλία είχε ήδη καταλάβει την Αττάλεια για αυτό η παρουσία των ελληνικών στρατευμάτων θα μετρίαζε ίσως τις βλέψεις της.

2.4 Η απόφαση για την Μικρασιατική Εκστρατεία

Στις 2 Μαΐου 1919 σημειώθηκε η αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στην προκυμαία της Σμύρνης , γεγονός που συνιστά την έναρξη της εκστρατείας, που έμελλε να λήξει άδοξα στις 5 Σεπτεμβρίου 1922.

Η περίοδος αυτή διαιρείται σε τρεις φάσεις. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστεί η πρώτη φάση που διαρκεί από την αρχή της εκστρατείας μέχρι την απόρριψη της Συνθήκης των Βερσαλλιών από τις ΗΠΑ (Μάιος 1919-Μάρτιος 1920) και η δεύτερη από την επιστροφή του Βασιλιά Κωνσταντίνου στην Ελλάδα μέχρι τον Δεκέμβριο του 1920 όπου και παρατηρήθηκε πολιτειακή μεταβολή. Η τρίτη φάση από τον Ιανουάριο 1921 έως και την Μικρασιατική καταστροφή θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

³⁸ Michael Llewellyn Smith, Το όραμα της Ιωνίας, Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1932, Αθήνα 2002, σ.158-177.

³⁹ Σακελλαρόπουλος Κωνσταντίνος, *Η σκιά της Δύσεως. Ιστορία μιας Καταστροφής*, Εκδόσεις Εκάτη, Α' Ανατύπωση, Αθήνα 2009, σελ.62-63.

2.4.1 Η πρώτη περίοδος της Μικρασιατικής Εκστρατείας

Η αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη συνοδεύτηκε από σοβαρά επεισόδια και από την αρχή έγινε εμφανές το μέγεθος της εμπλοκής και διαψεύστηκαν οι προσδοκίες για μια απλή επιχείρηση. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την επιστολή του Α. Μαζαράκη προς τον Βενιζέλο, τον Ιούλιο του 1919. Του υπέβαλε πόρισμα όπου του περιέγραφε τα γεγονότα που συνέβησαν την ημέρα της απόβασης του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη.⁴⁰

Η βρετανική πλευρά με σύσκεψη του βρετανικού υπουργικού συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το Μάιο του 1919, συνειδητοποίησε ότι η κατάσταση ήταν μη αναστρέψιμη με την αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων. Ο λόρδος Κάρζον επέμενε στην αποπομπή της Τουρκίας από την Ευρώπη και αποδεχόταν ως μόνη πλέον επιλογή την προοπτική μιας ελληνικής ζώνης στη Σμύρνη.

Μεγάλες επιφυλάξεις διατηρούσαν διακριτά πρόσωπα του βρετανικού στρατού ως προς τις ρεαλιστικές δυνατότητες της ελληνικής κατοχής και προσάρτησης της Σμύρνης. Οι Βρετανοί ναύαρχοι Ρίτσαρντ και Κάλθορπ ανησυχούσαν για μια τουρκική κινητοποίηση αφού η κατάληψη της Σμύρνης θεωρήθηκε από τους Τούρκους προκλητική και πυροδότησε έναν απηνή τουρκικό εθνικισμό.

Το φθινόπωρο του 1919, οι ελληνικές στρατιωτικές αρχές απογοητευμένες από την διάψευση των προσδοκιών τους απευθύνθηκαν στον Βρετανό στρατηγό Τζώρτζ Μιλν, ο οποίος επέτρεψε την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων έως και 3 χμ πέραν της ελληνικής ζώνης κατοχής. Με την προϋπόθεση, ότι οι ελληνικές δυνάμεις θα επέστρεφαν ξανά πίσω μέρος των τμημάτων που πρόβαλαν τα όρια της ελληνικής ζώνης.⁴¹

Οι Σύμμαχοι δεν συμμερίζονταν την εμμονή του Βενιζέλου περί προέλασης των ελληνικών στρατευμάτων σε βάθος της Ανατολίας ώστε να αντιμετωπιστούν ριζικά οι Τούρκοι άτακτοι που προκαλούσαν επιδρομές στη ζωή της Σμύρνης. Ο Κλεμανσώ ενημέρωσε τον Βενιζέλο ότι ο στρατός βρίσκεται σε "απολύτως τουρκική περιοχή" και ότι οποιαδήποτε κίνηση για κατάληψη καλύτερων θέσεων θα συναντούσε δυσχερή εμπόδια. Υπήρχαν, πλέον, σαφείς ενδείξεις διαφοροποίησης της γαλλικής

⁴⁰ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 21, Αριθμός Φακέλου 50.

⁴¹ Ριζάς Σωτήρης, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, ο Βενιζέλος, ο Αντιβενιζελισμός και η Μικρά Ασία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2015, σ.115.

στάσης έναντι της βρετανικής. Η υποστήριξη της Βρετανίας ήταν η μόνη "σθεναρά".

42

Στα τέλη του 1919, υπήρξε αγγλογαλλική συζήτηση κατά την οποία προτάθηκε ως λύση η δημιουργία ενός ανεξάρτητου τουρκικού κράτους και η μεταφορά του σουλτάνου σε αυτό υπό αγγλογαλλική κηδεμονία. Ο Γάλλος Πρωθυπουργός υποστήριζε ότι η απόβαση των Ελλήνων στη Σμύρνη ήταν λανθασμένη κίνηση αλλά εξίσου λανθασμένος χειρισμός θα ήταν και η ξαφνική τους αποχώρηση. Επίσης, θεωρούσε αδύνατη την διατήρηση της κατοχής της Σμύρνης από τους Έλληνες, εάν "χάσουν" τη συμμαχική οικονομική αρωγή και ήταν βέβαιος ότι θα μπορούσαν να αποζημιωθούν εδαφικά σε άλλη περιοχή. Η Βρετανία δεν συμφώνησε και έτρεφε επιφυλάξεις. Συμφωνούσε ότι ίσως ήταν καλύτερα να μην είχε επικυρωθεί από την ηγεσία των Συμμάχων η ελληνική απόβαση στη Σμύρνη αλλά επέμενε ότι μια ενδεχόμενη αποχώρηση του ελληνικού στρατού τη δεδομένη χρονική στιγμή θα επέφερε τεράστιο πολιτικό κόστος και πολιτικές συνέπειες. Ενδεχόμενη αποχώρηση από τη Σμύρνη θα έδινε την εντύπωση μιας αποτυχίας της Μ. Ιδέας αλλά και αποτυχίας της βενιζελικής πολιτικής.

Η παρουσία του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη έγινε ακανθώδες πλέον πρόβλημα και ιδιαίτερα μετά την πολιτική αλλαγή στη Γαλλία όπου ο Κλεμανσώ αντικαταστάθηκε από τον Μιλεράν, πολιτικό με μετριοπαθή τουρκική οπτική.

Ο Lloyd George επέμενε με σθένος στη διατήρηση της ελληνικής παρουσίας στη Μ. Ασία. Η Βρετανία είχε σημαντικό στρατηγικό λόγο αφού η παρουσία των Ελλήνων ασκούσε πίεση στην Τουρκία και αυτή με τη σειρά της ενέδιδε στις βρετανικές αξιώσεις για την Μέση Ανατολή.⁴³

Ο Βενιζέλος τρομερά ανήσυχος με την πλήρη μεταστροφή της γαλλικής πολιτικής για την Ανατολία μετέβη στο Παρίσι και ακολούθως στο Λονδίνο στις 6 Μαρτίου του 1920. Εκεί ήρθε αντιμέτωπος με το αρνητικό κλίμα για την Ελλάδα και με την αδυναμία της βρετανικής κυβέρνησης να συνδράμει σε άνδρες στη Θράκη και τη Μικρά Ασία. Ο Wilson μάλιστα, προειδοποίησε τον Βενιζέλο για αποτυχία της εκστρατείας και ότι εάν συνέχιζαν η χώρα θα οδηγούνταν σε καταστροφή. Τον Μάρτιο του 1920, η αμερικανική Γερουσία απέρριψε τη Συνθήκη των Βερσαλλιών,

⁴² Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η απόφαση για την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία*, Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 2009, σ.51.

⁴³ Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Μικρασιατική Καταστροφή*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018, σ.61.

υπογραμμίζοντας με αυτό το τρόπο την έξοδο των ΗΠΑ από ένα σύστημα ειρήνης που συνιστούσε σε μεγάλο βαθμό δημιούργημα του Αμερικανού Προέδρου Wilson.

44

2.4.2 Η δεύτερη περίοδος της Μκρασιατικής Εκστρατείας

Στις 18 Απριλίου 1920 , πραγματοποιήθηκε επανάληψη των συνεδριάσεων της Συνδιάσκεψης της Ειρήνης των Παρισίων στο Σαν Ρέμο με σκοπό την οριστικοποίηση των όρων της συνθήκης ειρήνης. Εκτός από τους αρχηγούς των 3 χωρών της Αντάντ (Αγγλία-Γαλλία-Ιταλία) συμμετείχαν η Ιαπωνία και οι ΗΠΑ ενώ η Ελλάδα δεν είχε προκληθεί. Η Συνδιάσκεψη επικύρωσε το μυστικό αγγλογαλλικό σύμφωνο Sykes-Picot το οποίο προέβλεπε το αποικιοκρατικό μοίρασμα της Μέσης Ανατολής.

Μετά τη λήξη της Συνδιάσκεψης εκφράστηκαν έντονες αντιρρήσεις για την μόνιμη ελληνική παρουσία στη Μ. Ασία. Παρόλα αυτά, ο Lloyd George δεν πτοήθηκε και υπεραμύνθηκε της πολιτικής του προτείνοντας ένα νέο σχέδιο ώστε να κατοχυρωθεί οριστικά η Σμύρνη στην Ελλάδα. Στο εν λόγω σχέδιο δεν γινόταν αναφορά στη δημιουργία μιας διεθνούς ζώνης μεταξύ της ελληνικής επικράτειας που θα λειτουργούσε ως ανάχωμα στη προστασία του ελληνισμού της περιοχής.⁴⁵

Ενώ οι Βρετανοί , με τον Lloyd George ενέμεναν στη στήριξη της Ελλάδας, οι Γάλλοι και οι Ιταλοί αποστασιοποιήθηκαν κάνοντας σαφές ότι οι Έλληνες θα καλούνταν να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τις τουρκικές αντιδράσεις. Ο Βενιζέλος, εκτιμώντας τη τρέχουσα κατάσταση, ζήτησε ελευθερία κινήσεων για τον Ελληνικό Στρατό. Οι Αγγλογάλλοι μπροστά στη πίεση των δυνάμεων του Κεμάλ στις περιοχές της Νικομήδειας και της Κιλικίας ενέκριναν το αίτημα του.

Τον Ιούνιο του 1920, ο Βενιζέλος συναντήθηκε στο Λονδίνο με τον Lloyd George , ο οποίος επιζητούσε διαβεβαιώσεις σχετικά με τις ικανότητες των ελληνικών στρατευμάτων να επιβάλουν μονομερώς τους όρους της επικείμενης ειρήνης. Ο Βενιζέλος, θέλοντας να ανακουφίσει τον Άγγλο Πρωθυπουργό απάντησε χωρίς ενδοιασμό θετικά. Η εν λόγω πολιτική επιλογή επέφερε υψηλό κόστος για την

⁴⁴ Μαυρογορδάτος Θ. Γεώργιος, *1915- Ο Εθνικός Διχασμός , Η' Έκδοση, κδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2016, σελ. 122-125.*

⁴⁵ Σακελλαρόπουλος Κωνσταντίνος, ό. π., σ.32-136.

ελληνική πλευρά αφού πλέον θα έπρεπε να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις - οικονομικά και στρατιωτικά-. Τον Αύγουστο του 1920, υπογράφηκε η Συνθήκη των Σεβρών, η οποία συνιστά το κύκνειο άσμα της μικρασιατικής πολιτικής. Σε τηλεγράφημα του Ν. Πολίτη προς την Πρεσβεία της Ελλάδας στο Παρίσι όπου δίνονται τα συγχαρητήρια του Υπουργικού Συμβουλίου για την εν λόγω Συνθήκη διαφαίνεται η σπουδαιότητα της για τη χώρα.⁴⁶ Την ίδια μέρα υπογράφηκε και ένα τριμερές σύμφωνο ανάμεσα στις 3 χώρες της Αντάντ, στο οποίο κατοχυρωνόταν η διοίκηση της Κιλικίας και της Συρίας στη Γαλλία και βελτιωνόταν η θέση της Αγγλίας λαμβάνοντας τη Μεσοποταμία και την Παλαιστίνη.

Κατά τα τέλη του 1920, η ήττα των Φιλελευθέρων και η εδραίωση του αντιβενιζελικού καθεστώτος κινητοποίησε τις τρεις Μ. Δυνάμεις να υπενθυμίσουν στην ελληνική κυβέρνηση την εχθρική στάση του Βασιλιά Κωνσταντίνου κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και ότι μια ενδεχόμενη επιστροφή του στον ελληνικό θρόνο θα επέφερε ψυχρότητα στις σχέσεις τους. Η επάνοδος του Κωνσταντίνου στο θρόνο συνεπαγόταν την αμφισβήτηση της εγκυρότητας των δεσμεύσεων των Μ. Δυνάμεων και το επακόλουθο πάγωμα των συμμαχικών πιστώσεων προς τη χώρα μας.

Το 1920, υπήρξε μια χρονιά ορόσημο για την εξέλιξη της Μικρασιατικής εκστρατείας. Η σταδιακή απόκλιση των συμφερόντων Βρετανίας-Γαλλίας, η βαθμιαία ενίσχυση του εθνικιστικού στρατού του Κεμάλ και η ήττα των Φιλελευθέρων στις εκλογές του Νοεμβρίου σημάδεψαν και καθόρισαν τα επερχόμενα γεγονότα. Τέλος, η υπογραφή της περίφημης Συνθήκης των Σεβρών οριστικοποίησε το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με το διαμοιρασμό των εδαφών της, την ανάδυση του κράτους της Τουρκίας και την απόδοση των διεκδικούμενων εδαφών στην Ελλάδα. Η Μεγάλη Ιδέα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών έπαιρνε "σάρκα και οστά". Ο Βενιζέλος είχε κερδίσει μια διπλωματική νίκη χωρίς όμως να λογαριάζει την μεταβολή της στάσης των Μ. Δυνάμεων ως προς τη στρατιωτική και οικονομική συνδρομή τους στην χώρα μας σε αυτό το κρίσιμο ιστορικά σημείο.⁴⁷

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΕΤΑΝΙΑ 1921-1922.

⁴⁶ Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 27, Αριθμός Φακέλου 73.

⁴⁷ Στασινόπουλος Κ. Επαμεινώνδας, *Κόμματα και Εκλογές στην Ελλάδα (1821-1985)*, Αθήνα 1985, σελ. 81-89.

3.1 Η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου και η πορεία στο μέτωπο

Η περίοδος από τον Ιανουάριο του 1921 ως και τον Σεπτέμβριο του 1922 συνιστά το καταληκτικό και ζοφερό γεγονός της Μικρασιατικής καταστροφής.

Από τις αρχές του 1921, είχε γίνει φανερή η αλλαγή του διεθνούς πλαισίου ως προς την Εγγύς Ανατολή. Οι εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 και η επάνοδος του Βασιλιά στο θρόνο οδήγησαν σε επανακαθορισμό των σχέσεων της Ελλάδας με τις Μ.

Δυνάμεις. Το War Office της Βρετανίας μελετώντας την όλη κατάσταση στη Μέση Ανατολή εκτιμούσε ότι η Βρετανία έπρεπε να μεταβάλει την πολιτική της για να είναι σε θέση να την αντιμετωπίσει, χωρίς βέβαια να τεθεί λόγος για αποστολή βρετανικών ενισχύσεων προς τον ελληνικό στρατό. Αντιθέτως, έγινε νύξη για αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, η οποία θα παραχωρούσε στην Τουρκία τη Θράκη, τη Σμύρνη και το Καρς για να πείσουν τους Τούρκους εθνικιστές να αποκοπούν από τους μπολσεβίκους

Η Βρετανία γνώριζε ότι για να τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη των Σεβρών έπρεπε να υποστεί ήττα ο Κεμάλ. Η Ελλάδα συνιστούσε τη μόνη δύναμη που καλείτο να επιβάλει τους όρους ειρήνης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Γαλλία δεν επιθυμούσε πλέον να υποστηρίζει τις βρετανικές επιδιώξεις στο χώρο της Εγγύς Ανατολής και ζητούσε λύση κατόπιν συνεννόησης με τις δυνάμεις του Κεμάλ. Η Βρετανία είχε ως κύριο μέλημα της την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην Ευρώπη. Ο Λόυντ Τζωρτζ και το Υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε αντιρρήσεις και επέμενε στην στήριξη της Ελλάδας. Ο Βρετανός πρωθυπουργός διατηρούσε πολύ καλές σχέσεις με τον Βενιζέλο. Όμως, δέχθηκε μεγάλη πίεση από τα Υπουργεία Πολέμου και Ινδιών για μεταβολή της πολιτικής του. Ο Λόυντ Τζωρτζ εξακολουθούσε να υποστηρίζει τη νίκη των Ελλήνων και προέτρεπε κρυφά τη νέα κυβέρνηση να συνεχίσει τον πόλεμο, χωρίς οι προτροπές του να περιλαμβάνουν οικονομική ενίσχυση και στρατιωτική βοήθεια.⁴⁸

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ήταν καίριας σημασίας για τη Βρετανία και σε καιρό ειρήνης αλλά και σε καιρό πολέμου, αφού ήταν σημαντικός κόμβος συγκοινωνιών υψηλής στρατηγικής που εξασφάλιζε τα Στενά του Βοσπόρου, την οδό

⁴⁸ Α. Συρίγος, Ε. Χατζηβασιλείου, *Μικρασιατική Καταστροφή 50 ερωτήματα και απαντήσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2021, σελ.147-50.

των Ινδιών και επέτρεπε τον έλεγχο της Διώρυγας του Σουέζ και από ξηρά και από θάλασσα.

Η Συνθήκη των Σεβρών θα αποτελούσε ένα πολύ σημαντικό παράγοντα αν είχε επιτυχία. Κύριο μέλημα τους ήταν η εξέλιξη της στρατιωτικής κατάστασης στο Μικρασιατικό Μέτωπο και μετά θα αποφάσιζαν αν έπρεπε να αναθεωρηθεί η Συνθήκη των Σεβρών. Η Γαλλία και η Αγγλία φοβούμενες τις επιτυχίες του τουρκικού εθνικισμού στην Αρμενία και την Γεωργία καθώς και την επαφή του Κεμάλ με τους μπολσεβίκους άδραξαν την ευκαιρία να απαγκιστρωθούν από την Συνθήκη των Σεβρών. Ο Γούναρης, ηγέτης του αντιβενιζελικού συνασπισμού επέλεξε την ευθυγράμμιση της ελληνικής πολιτικής με την Βρετανία, επιθυμώντας να αποκτήσει η χώρα αξιοπιστία έναντι της Βρετανίας αλλά και γιατί ήθελε να επιτευχθεί η σταθεροποίηση του θρόνου.⁴⁹ Το αντίκτυπο που θα είχε στην κοινή γνώμη η ιδέα της σύμπτυξης του μετώπου δεν ενθάρρυνε τη νέα κυβέρνηση να την υιοθετήσει. Ο Βενιζέλος, ο εμπνευστής του οράματος της Μεγάλης Ελλάδας, δύο μήνες μετά την εκλογική του ήττα, επιδεικνύοντας αυξημένη αίσθηση ευθύνης προσπάθησε να προσεγγίσει τη νέα κυβέρνηση. Πρότεινε να αναλάβει ο ίδιος ορισμένη αποστολή στους διπλωματικούς κύκλους του εξωτερικού όπου και ήταν ευπρόσδεκτος σε σχέση με τη τωρινή κυβέρνηση που είχε μειωμένο κύρος και αποδοχή. Πρότεινε ως λύση να συμπέσει η γραμμή άμυνας του ελληνικού στρατού με τα όρια της Συνθήκης των Σεβρών και να περιλάβει τα εδάφη της κοιλάδας του Μαιάνδρου. Η συμβιβαστική χειρονομία του Βενιζέλου δεν είχε θετική έκβαση αφού ο Δ. Γούναρης δεν εδέχθη.

Τον Φεβρουάριο του 1921, η σύγκληση της Διασυμμαχικής Συνδιάσκεψης στο Λονδίνο με θέμα συζήτησης την μερική αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών έδωσε την ευκαιρία στην Ελλάδα να προβάλει τις θέσεις της. Από την αρχή όμως έγινε φανερό ότι η χώρα είχε να αντιμετωπίσει όχι μόνο την αδιαλλαξία της Άγκυρας αλλά και την απροκάλυπτη υπαναχώρηση κάποιων συμμάχων. Ο Λούντ Τζώρτζ με μια σειρά ερωτημάτων απαιτούσε να μάθει από τον Έλληνα Πρωθυπουργό Ν. Καλογερόπουλο και τον εκπρόσωπο της ελληνικής στρατιάς στη Μ. Ασία, Πτολεμαίο Σαρρηγιάννη αν ο ελληνικός στρατός είχε τη δυνατότητα να υπερισχύσει έναντι του κεμαλικού. Η δε ηγεσία της Ελλάδας διακατεχόταν από έντονη ανησυχία και

⁴⁹ Michael Llewellyn Smith, ό. π., σ.164.

προβληματισμό εξαιτίας της απροθυμίας της βρετανικής πλευράς να συζητήσει οτιδήποτε σχετικά με την παροχή βοήθειας προς τους Έλληνες. Το δίλημμα τους ήταν μεγάλο, από την μία πλευρά σκέφτονταν την αποδοκιμασία του ελληνικού λαού σε ενδεχόμενη εκκένωση της Μ. Ασίας και της Σμύρνης και από την άλλη τις συνέπειες που θα επωμίζονταν οι Έλληνες της Μ. Ασίας. Ανησυχία υπήρχε και για την αποσταθεροποίηση του καθεστώτος, καθώς η μετανοεμβριανή ηγεσία γνώριζε πως η οπισθοχώρηση θα συνοδευόταν από μεγάλο πολιτικό κόστος, το οποίο θα έπληττε κυρίως τον θρόνο.⁵⁰

Ο Βρετανός πρωθυπουργός, αν και υποστήριζε τους Έλληνες όταν αμφισβητήθηκαν οι ικανότητες τους από τη Γαλλία, σε παρασκηνιακό επίπεδο ζήτησε μερική αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών με εδαφικές παραχωρήσεις στην Τουρκία. Μοναδικός ίσως υποστηρικτής της Ελλάδας είχε απομείνει ο Λούντ Τζώρτζ αφού οι πιέσεις των βρετανικών υπουργείων Εξωτερικών και Πολέμου εντεινόνταν με στόχο την προσέγγιση του Κεμάλ ώστε να τεθεί όριο στη διείσδυση των Σοβιετικών στην Εγγύς και τη Μέση Ανατολή. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός επέμενε μέχρι τέλους στην ικανότητα των ελληνικών στρατευμάτων να επιβάλλουν τη Συνθήκη των Σεβρών, δίνοντας την αίσθηση της υποστήριξης της Βρετανίας στην Ελλάδα. Είναι εμφανές ότι η Βρετανία προσπαθούσε να περισώσει το γενικό πλαίσιο των Σεβρών, προσφέροντας μια χείρα βοήθειας στην Ελλάδα αλλά ο κλοιός γύρω τους έσφιγγε καθώς Γαλλία και Ιταλία ευθυγράμμιζαν τα συμφέροντα τους με εκείνα της Άγκυρας. Το τέλος της συνδιάσκεψης συνοδεύτηκε από απροθυμία της ελληνικής και τουρκικής πλευράς να οδηγηθούν σε μια λύση. Η επανάληψη συζητήσεων μεταξύ Γαλλίας και Κεμάλ επέφερε κατάπαυση εχθροπραξιών ανάμεσα τους στη περιοχή της Κιλικίας. Παράλληλα, η Τουρκία κατάφερε να προσεγγίσει και την Ιταλία συνάπτοντας μαζί της συνθήκη, η οποία προέβλεπε την αποχώρηση των ιταλικών δυνάμεων από την Αττάλεια.⁵¹

Η νέα επιθετική επιχείρηση του ελληνικού στρατού ξεκίνησε το πρώτο δεκαήμερο του Μαρτίου του 1921 και έλαβε τέλος στις 31 του ίδιου μήνα. Η προέλαση του ελληνικού στρατού δεν επιτεύχθηκε λόγω της έλλειψης ενισχύσεων. Ο ελληνικός στρατός δεν ηττήθηκε αλλά ο αντίκτυπος αυτής της σύμπτυξης ήταν μεγάλος.

⁵⁰ Σβολόπουλος Κ., ό.π.,σ.163-164.

⁵¹ Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Μικρασιατική καταστροφή*, Αθήνα 2018, σελ.64.

Κατά τους θερινούς μήνες του 1921, διεξήχθη η "θερινή επίθεση" όπου σημειώθηκαν σημαντικές νίκες και κατάφερε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει το Εσκή-Σαχίρ και το Αφίον Καραχισάρ. Επιχειρήθηκε κατάληψη της Άγκυρας αλλά δεν στέφθηκε με επιτυχία και η ελληνική πλευρά επανήλθε στις αρχικές της θέσεις. Η εαρινή αποτυχημένη επίθεση σηματοδότησε την αρχή του τέλους της ελληνικής παρουσίας στη Μ. Ασία. Ο Κεμάλ θυσίασε τις πόλεις Εσκή-Σεχίρ, Αφίον Καραχισάρ και Κιουτάχεια για να καταφέρει να παγιδεύσει τους Έλληνες στην Αλμυρά Έρημο. Οι ελληνικές δυνάμεις υποχώρησαν και το ηθικό των τουρκικών δυνάμεων αναπτέρωθηκε θεωρώντας σίγουρη πλέον την τελική επικράτηση έναντι των Ελλήνων.

3.2 Η διπλωματική απομόνωση της χώρας

Τα γεγονότα που ακολούθησαν σε πολιτικό επίπεδο επισφράγισαν την διπλωματική απομόνωση της χώρας. Η Γαλλία υπέγραψε συνθήκη με την εθνικιστική κυβέρνηση. Ουσιαστικά, η συνθήκη αυτή αποτελούσε ανανέωση των όρων της προηγούμενης απορριφθείσας από τους εθνικιστές, γαλλοτουρκικής συμφωνίας. Η κίνηση αυτή της Γαλλίας ερμηνεύτηκε ως επίσημη αναγνώριση του εθνικιστικού κινήματος και διατάραξε τις υφιστάμενες ισορροπίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ίδιο κλίμα επικρατούσε και στην Βρετανία αφού ήταν επιβεβλημένη πλέον η αναθεώρηση της πολιτικής στο χώρο της Εγγύς Ανατολής. Ο Τούνμπη εξέφραζε έντονη ανησυχία για την "τριγωνική σχέση" όπως την αποκαλούσε, της Δύσης, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η Ελλάδα βρισκόταν ανάμεσα σε Δύση και Τουρκία κι οι όλες της κινήσεις και φιλοδοξίες θα αποξένωναν τη Δύση από την Τουρκία. Το εν λόγω ενδεχόμενο εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους για τα συμφέροντα της Βρετανίας στη Μεσοποταμία, Παλαιστίνη και στη Συρία αφού ο τουρκικός εθνικισμός θα αποκτούσε τεράστια δυναμική στην Ανατολία.⁵²

Ο Βρετανός Υπουργός Κάρζον κατέστησε σαφές σε συνάντηση με Έλληνες ιθύνοντες ότι η επικύρωση της Συνθήκης των Σεβρών ήταν πλέον αδύνατη. Ενημέρωσε ότι η Βρετανία θα συνεργαζόταν με τη Γαλλία και την Ιταλία και θα ακολουθούσαν κοινή γραμμή πλεύσης καθώς και ότι ο Κεμάλ ήταν αδιάλλακτος ως προς τη Σμύρνη.

⁵² Michael Llewelyn Smith, ό. π., 254-256.

Η ελληνική πλευρά εξέφρασε την επιθυμία να εξουσιοδοτήσει μόνο τη Βρετανία αφού οι άλλες δύο Μ. Δυνάμεις είχαν προχωρήσει σε σύναψη συμφωνιών με τους Τούρκους εθνικιστές. Ο Κάρζον ωστόσο, επέμενε στην ελληνική απαγκίστρωση από την Μ.Ασία και στη διατήρηση της συμμαχικής ενότητας. Παράλληλα, ο Λούντ Τζώρτζ ακολουθούσε μια διαφορετική βρετανική πολιτική. Είχε δηλώσει ότι θα έδινε την πολιτική του υποστήριξη στους Έλληνες κατά τις διαπραγματεύσεις αλλά ταυτόχρονα είχε ενημερώσει τον Γούναρη ότι αδυνατεί να δώσει "θετική ενίσχυση". Επέμενε στη παραμονή του ελληνικού στρατού και στην απόκρουση ενδεχόμενων επιθέσεων γιατί σε διαφορετική περίπτωση η ελληνική αποχώρηση θα έκανε κάθε διαπραγμάτευση μάταιη.

Κατά τον Μάρτιο του 1922, η σύγκληση της νέας Διασυμμαχικής Συνδιάσκεψης για την αντιμετώπιση του Μικρασιατικού ζητήματος απέτυχε μαζί της και η τελευταία διπλωματική πρωτοβουλία των Μ. Δυνάμεων σχετικά με την πολιτική διευθέτηση του όλου ζητήματος. Η συνδιάσκεψη έλαβε χώρα στο Παρίσι και προέβλεπε - όσον αφορά την Ανατολική Θράκη- οι Έλληνες να παραμείνουν στη χερσόνησο της Καλλίπολης αλλά να αποχωρήσουν από τη Ραιδεστό. Στη Μ. Ασία τα πράγματα ήταν πιο δυσμενή για την Αθήνα αφού αναγνωρίστηκε η τουρκική κυριαρχία σε όλη την Ανατολία και τα δικαιώματα των Χριστιανών θα παρέμεναν στη διακριτική ευχέρεια των Τούρκων. Επίσης, ζητήθηκε από την Αθήνα η πλήρης αποχώρηση του ελληνικού στρατού μετά από την σύναψη και τήρηση ανακωχής. Η ελληνική πλευρά απέρριψε τη συμμαχική πρόταση αφού δεν δόθηκε καμιά προστασία για τους Έλληνες της Μ. Ασίας καθώς και γιατί οι Τούρκοι απαίτησαν την εκκένωση της περιοχής από τον ελληνικό στρατό. Ο Γούναρης εξήγησε στον Βρετανό πρεσβευτή ότι εάν αποδεχόταν την εν λόγω συνθήκη θα έπρεπε να έρθει αντιμέτωπος με τον πανικό που θα έσπερνε η ξαφνική έξοδος των Ελλήνων από την Μ. Ασία και κατ' επέκταση την καταστροφή της χώρας.⁵³

Η ελληνική κυβέρνηση ανίκανη να επιλύσει σε στρατιωτικό ή διπλωματικό επίπεδο το Μικρασιατικό αδιέξοδο προσανατολίστηκε σε δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη απέβλεπε στη σύσταση αυτόνομου μικρασιατικού κράτους, υπό την τουρκική επικυριαρχία με ισότιμη όμως συνεργασία χριστιανών και μουσουλμάνων. Η δεύτερη απέβλεπε στην κατάληψη της Κωνσταντινούπολης με σκοπό να πιέσουν την Άγκυρα. Οι σύμμαχοι διαφώνησαν κατηγορηματικά. Λίγες μέρες αργότερα, ο τελευταίος

⁵³ Michael Llewelyn Smith, ό. π., 254-256.

υποστηρικτής της ελληνικής εκστρατείας, ο Λούντ Τζωρτζ εκφώνησε στη Βουλή των Κοινοτήτων πύρινο αντιτουρκικό λόγο. Θεωρούσε κατάφωρη αδικία για την Ελλάδα η παρεμπόδιση της να διεξάγει πόλεμο ενώ την ίδια στιγμή οι Τούρκοι εφοδιάζονταν με όπλα από την Ευρώπη. Η απομονωμένη Ελλάδα είχε εμπλακεί σε ένα αδιέξοδο χωρίς δρόμο διαφυγής.⁵⁴

Λίγες μέρες αργότερα η Συνθήκη που υπογράφηκε ανάμεσα σε Ιταλούς και Κεμαλικούς απογοήτευσε την Ελλάδα αφού η υποστήριξη των συμμαχικών δυνάμεων προς τους κεμαλικούς ήταν πλέον απροκάλυπτη. Ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης απέστειλε στο διοικητή των βρετανικών δυνάμεων της Μαύρης θάλασσας, επιστολή με την οποία εξέφραζε την έντονη διαμαρτυρία του για την παραβίαση της ουδετερότητας και την υποστήριξη συμμάχων προς τον Κεμάλ. Η Βρετανία απάντησε πως η ίδια δεν είχε συμπράξει σε τέτοιου είδους ενέργειες. Τον Ιούλιο του 1922, η ελληνική πλευρά βρισκόταν σε μειονεκτική θέση για αυτό και εκπόνησε σχέδιο για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης και την αυτονομία της Μ.Ασίας στη κατεχόμενη περιοχή από τις ελληνικές δυνάμεις. Η κίνηση αυτή, ουσιαστικά αποτελούσε τη μοναδική λύση για την Ελλάδα γιατί μόνο με αυτό το τρόπο ίσως πετύχαινε έναν ευνοϊκό συμβιβασμό. Οι κινήσεις της ελληνικής πλευράς και η μετακίνηση των στρατιωτικών μονάδων προς την Κωνσταντινούπολη προκάλεσαν την αντίδραση των Συμμάχων και επιτάχυνε τη κεμαλική προέλαση προς τα δυτικά.

Στις 13 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε τουρκική επίθεση στις θέσεις Αφιών Καραχισάρ και Τουλού Μπουνάρ με 120.000 άνδρες, 50 αεροπλάνα και πάνω από 300 πολυβόλα. Μέσα σε μια ημέρα κεμαλικό άγημα και οι σφοδροί βομβαρδισμοί πέτυχαν να κατατροπώσουν την ελληνική αμυντική γραμμή. Μέχρι τις 26 Αυγούστου είχε πραγματοποιηθεί αποχώρηση όλου του ελληνικού στρατού και την επόμενη ημέρα μπήκε ο τουρκικός στρατός στη πόλη. Η ήττα του ελληνικού στρατού συνοδεύτηκε από την βία των Τούρκων, η οποία οδήγησε στην εξαφάνιση καθετί ελληνικού από την Ιωνία και τον Πόντο. Στις 31 Αυγούστου η Σμύρνη παραδόθηκε στις φλόγες ενώ Έλληνες και Αρμένιοι αναζητούσαν απεγνωσμένα τρόπο διαφυγής για να γλυτώσουν από την βαρβαρότητα των Τούρκων. 10.000 Έλληνες πρόσφυγες κατέφυγαν στην Ελλάδα αφήνοντας πίσω τις πατρογονικές εστίες τους

⁵⁴ Σβολόπουλος, ό. π., 166-167

,τερματίζοντας μια ελληνική παρουσία 2.500 χρόνων και εγκαταλείποντας το όραμα της Μ. Ιδέας.

Η Συνθήκη της Λωζάννης αντικατέστησε τη Συνθήκη των Σεβρών και έθεσε τέρμα στην Ελλάδα των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων. Εν αντιθέσει, η Τουρκία αναστήθηκε και επανατοποθετήθηκε ως ισότιμο μέλος στη διεθνή κοινωνία. Ιδεώδη με τα οποία είχαν γαλουχηθεί γενιές Ελλήνων θάφτηκαν, προκαλώντας οδύνη και θλίψη στον ξεριζωμένο και όχι μόνο ελληνισμό. Τα λόγια του Στρατηγού Θ.

Πάγκαλου αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, αποτυπώνουν επακριβώς τον λαϊκό παλμό που επικρατούσε στη χώρα.

"ασύμφορον, άδοξον, ανταλκίδειον θάψασαν επί μακρόν τα εθνικά ιδεώδη ρίψασαν εις τους δρόμους τας μυριάδας των άτυχων προσφύγων αδελφών μας".

Εν κατακλείδι, η έμπρακτη πραγμάτωση της Μικρασιατικής Ιδέας που συντελέστηκε κατόπιν παροτρύνσεων και βρετανικών διαβεβαιώσεων ηθικής, πολιτικής και οικονομικής στήριξης το Μάιο 1919 δεν κατάφερε να φέρει εις πέρας το στόχο της Μ.Ιδέας.

Κατά την θριαμβευτική αποβίβαση του ελληνικού στρατεύματος στη Σμύρνη είχε γραφτεί στον ελληνικό Τύπο η εξής φράση:

"Εις το μέγα αυτό γεγονός δεν θα μείνη οφθαλμός Έλληνας αδάκρυτος".

Προφητικά λόγια, γιατί όντως η ιστορία επιβεβαίωσε ότι δεν έμεινε οφθαλμός Έλληνα αδάκρυτος. Δάκρυα ξεριζωμού, οδύνης και απελπισίας κατέκλυσαν όλους τους οφθαλμούς των Ελλήνων, καθώς το όνειρο της Μ. Ιδέας δεν επιτεύχθη τελικώς.⁵⁵

⁵⁵ Πλουμίδης, ό, π., 232-247.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Μικρασιατική Εκστρατεία ήταν αποτέλεσμα της επιτυχούς συμμετοχής της Ελλάδος στο πλευρό των νικητριών Δυνάμεων του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. Η Ελλάδα εκμεταλλευόμενη τη διεθνή συγκυρία και τα συμφέροντα των Μ. Δυνάμεων στη Μέση Ανατολή , επιχείρησε να ολοκληρώσει το όραμα της Μεγάλης Ιδέας με την προσάρτηση της Ιωνίας.

"Η Ελλάδα μεγάλωσε και πάσα ελληνική ψυχή χαίρει και αγάλλεται δια την έστω και ατελή εκπλήρωσιν των εθνικών ονείρων", όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Ξ.

Στρατηγού , μεταφέροντας τον παλμό όλης της ελληνικής κοινής γνώμης.

Τα γεωπολιτικά συμφέροντα των Μ. Δυνάμεων στη περιοχή και οι μεγαλεπήβολες βλέψεις του Βενιζέλου συγκαθόρισαν την αρνητική έκβαση του εγχειρήματος. Οι Μ. Δυνάμεις εξασφαλίζοντας τα συμφέροντά τους στην περιοχή της Ανατολίας και επικυρώνοντας οικονομικές συμφωνίες με τους Τούρκους ήταν αντίθετες στην ελληνική εκστρατεία και για αυτό την εγκατέλειψαν μόνη κι αβοήθητη σε ένα αιματηρό και πολυδάπανο πόλεμο προκαλώντας και επιτυγχάνοντας την καταστροφή και τον αφελληνισμό περιοχών, προαιώνιων ελληνικών.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις γρήγορα συνειδητοποίησαν πως δεν διέθεταν τα μέσα για να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της πολυδάπανης εκστρατείας. Η διαρκής στρατολόγηση , η μη εξωτερική πλέον οικονομική βοήθεια και ο γεωπολιτικός έλεγχος της Μ.Ασίας ήταν ανυπέρβλητα εμπόδια για τον Βενιζέλο αλλά γνώριζε ότι μια οπισθοχώρηση και αθέτηση των δεσμεύσεων που είχε αναλάβει θα έπλητταν το γόητρο και θα εξόργιζαν την κοινή γνώμη. Η αποχώρηση από τη Σμύρνη θα είχε τεράστια πολιτική διάσταση και θα εμφανιζόταν ως μια συμβολική αποτυχία εκπλήρωσης της πολιτικής της Μ. Ιδέας. Ο Βενιζέλος, αντιλαμβανόταν ότι η αποτυχία της όλης εκστρατείας θα συνεπαγόταν τον πολιτικό του ενταφιασμό.

Οι δε αντιβενιζελικές κυβερνήσεις κατά παράδοξο τρόπο υιοθέτησαν την πολιτική του Βενιζέλου και συνέχισαν απερίφραστα την συνέχιση της Μικρασιατικής Εκστρατείας, παραβλέποντας τις αρνητικές εξελίξεις σε στρατιωτικό και διπλωματικό πεδίο. Η μετανοεμβριανή ηγεσία της χώρας αποδέχθηκε τους αλυτρωτικούς στόχους , τον διεθνή οικονομικό προσανατολισμό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής των προκατόχων της και δήλωσε ρητά πως θα συνεχίσει την προς τους συμμάχους κατεύθυνση.

Ο Εθνικός Διχασμός και η αποτυχία των ελληνικών κυβερνήσεων να έχουν μια κοινή γραμμή πορείας ώστε να απαλλαχθούν από το φόβο σχετικά με το αν οι πολιτικές τους επιλογές είναι αρεστές στον ξένο παράγοντα. Ο ξένος παράγοντας συνιστά την κύρια αιτία της όλης πολιτικής και πολεμικής κατάστασης κατά την περίοδο 1918-1922. Το θέμα της παρούσας εργασίας μας καλεί να εστιάσουμε στην διερεύνηση του βαθμού εμπλοκής της Μ. Βρετανίας, ιδιαίτερα στη Μικρασιατική τραγωδία. Η Μ. Βρετανία με τη θετική και υποστηρικτική στάση της υπήρξε ο βασικός παράγοντας του όλου μικρασιατικού εγχειρήματος. Η Βρετανία είχε πολιτικοστρατιωτικά συμφέροντα στην περιοχή και ήθελε να διατηρήσει με κάθε τρόπο τον έλεγχο των Στενών. Επίσης, το αγγλικό κεφάλαιο κατείχε ισχυρές θέσεις στη Τουρκία, όπως στην Imperial Ottoman Bank καθώς και έλεγχε την Εθνική Τράπεζα της Τουρκίας. Μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, η Βρετανία συνέχιζε να κατέχει την πρώτη θέση στο παγκόσμιο εμπόριο, για να καταφέρει να την διατηρήσει και να αποκρούσει τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό έπρεπε να διαθέτει τον έλεγχο πάνω σε διεθνή λιμάνια και κόμβους συγκοινωνιών. Η Εγγύς Ανατολή ήταν απαραίτητη για την εξασφάλιση των στρατηγικών συμφερόντων της Βρετανίας. Από τα τέλη του 1917, οι Βρετανοί αντιλήφθηκαν ότι έπρεπε να εξασφαλίσουν τους αναγκαίους πόρους σε πετρέλαιο μέσω του μονοπωλιακού ελέγχου των πλούσιων κοιτασμάτων της Μεσοποταμίας.

Ο Βενιζέλος αποσκοπούσε σε μια συνεργασία με την Βρετανία και τη Γαλλία γιατί γνώριζε ότι μια τέτοια εξέλιξη θα είχε θετικές συνέπειες για τη χώρα. Με τη φιλία της Βρετανίας και της Γαλλίας στόχευε στην απόκτηση ενός ισχυρού ναυτικού και σιδηροδρομικού δικτύου και στην ανάπτυξη του εμπορίου. Απέβλεπε στην εκμετάλλευση των δεσμών με τη Βρετανία προκειμένου να προωθήσει τον εκμοντερνισμό της οικονομίας και την εδαφική ανάπτυξη. Η Βρετανία από τη μεριά της θεωρούσε την Ελλάδα μια δύναμη του Αιγαίου και της Εγγύς Ανατολής που θα της παρείχε διευκολύνσεις στο ναυτικό και στην επικοινωνία με την Ινδία. Τα εμπορικά συμφέροντα των Βρετανών στη Μέση Ανατολή ήταν μεγάλα και οι βρετανικές εμπορικές εταιρείες στηρίζονταν στον ελληνικό εμπορικό στοιχείο. Οι βρετανικές ευθύνες είναι πολλές αλλά και η "μικρά πλην έντιμος Ελλάς" από τη μεριά της σε κάθε της βήμα επιζητούσε τη διεθνή και οικονομική στήριξη της Βρετανίας.

Αξιοσημείωτο να λεχθεί είναι ότι η φιλελληνική στάση του Βρετανού Πρωθυπουργού Λόυντ Τζώρτζ, τροφοδοτούσαν τις ελπίδες των Ελλήνων περί συνδρομής της Βρετανίας τη κρίσιμη στιγμή.

Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι ο ελληνικός στρατός αποτελούσε τη μοναδική ισχυρή δύναμη που είχε τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως "ασπίδα" των κατά υποδεέστερων συμμαχικών δυνάμεων . Δεν πρέπει να παραβλεφθεί ,το γεγονός ότι η Βρετανία είχε ως γνώμονα των κινήσεων της την εξασφάλιση των συμφερόντων της στις ζωτικές περιοχές των Στενών και της Μεσοποταμίας. Επομένως, η εμμονή της για παραμονή του ελληνικού στρατού στη Μ. Ασία και η διακοπή της υποστήριξης προς τις κυβερνήσεις των αντιβενιζελικών επιλέγοντας το δρόμο της ουδετερότητας αντικατοπτρίζουν πλήρως τη θέση της και το μικρασιατικό αδιέξοδο .

Εν ολίγοις, ο τραγικός επίλογος του ελληνικού στοιχείου στη Μ. Ασία το 1922 επήλθε μέσα από την παράλληλη αλλαγή της στάσης των Δυνάμεων της Αντάντ απέναντι στην Ελλάδα και γενικότερα από την ανεπιτυχή προσπάθεια να κρατηθεί μια ισορροπία στο διπλωματικό και πολιτικό πεδίο. Η Ελλάδα μόνη κλήθηκε να αντιμετωπίσει τον κεμαλικό στρατό με μοναδικό της στήριγμα τη διπλωματική στήριξη της Βρετανίας, όχι όμως και την οικονομική και στρατιωτική της αρωγή. Η Ελλάδα στο τέλος έμεινε απομονωμένη χωρίς διεθνή ερείσματα. Η Γαλλία προσέγγισε τον Κεμάλ, ενώ η Βρετανία αρνήθηκε να αναλάβει δεσμεύσεις υπέρ της Ελλάδας. Η θετική στάση του Βρετανού πρωθυπουργού δεν αρκούσε. Το τραγικό τέλος της μικρασιατικής εκστρατείας ήταν αναπόδραστο.

ΠΗΓΕΣ

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Σοφοκλή Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 146-147, Αριθμός φακέλου 035

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Σοφοκλή Βενιζέλου, Φάκελος τεκμηρίου 035, Αριθμός τεκμηρίου 042.

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 21, Αριθμός Φακέλου 50.

Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελος Τεκμηρίου 27, Αριθμός Φακέλου 73.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλείου Σωτηρούλα, *1821 Η γέννηση ενός Έθνους-Κράτους*, Εκδόσεις Σκάι, Αθήνα 2010.

Βερέμης Θάνος, *Ο στρατός στην ελληνική πολιτική*, Εκδόσεις Κούριερ, Αθήνα 2000.

Γαρδίκια Κατερίνα, *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999.

Γιαννόπουλος Θ. Γεώργιος, *Η εις Άδου Κάθοδος, Από τον Σαγγάριο ως την Λωζάννη*, Εκδόσεις Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1996.

Γιανουλόπουλος Γεώργιος, *"Η ευγενής μας τύφλωσις...." Εξωτερική πολιτική και "Εθνικά Θέματα" Από την ήττα του 1897 έως την Μικρασιατική Καταστροφή*. Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.

Γιανουλόπουλος Γεώργιος, *"Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις και πολεμικές επιχειρήσεις από το Νοέμβριο του 1920 ως το Μάιο του 1921"*. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1977.

Δεσποτόπουλος Αλέξανδρος, *Η συμβολή της Ελλάδος στην έκβαση των δύο Παγκόσμιων Πολέμων*, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1992.

Διβάνη Λένα, *"Η ύπουλος θωπεία". Ελλάδα και Ξένοι, 1821-1940*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2014.

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008.

Κλάψης Αντώνης, *Πολιτική και Διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923*, Εκδόσεις Πεδίο , Αθήνα 2019.

Λούβη Λίνα, *"Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας"* στο Χριστίνα Κουλούρη (επιμ.), *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1922, Έξι στιγμές του Εικοστού αιώνα*, Τα Νέα, Αθήνα 2010.

Λουκάτος Σπύρος, *Οι μεγάλες δυνάμεις και η μικρασιατική καταστροφή, Η μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή*. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1983.

Μαυρογορδάτος Θ. Γεώργιος, *"Οι πολιτικές εξελίξεις. Από το Γουδί ως τη Μικρασιατική Καταστροφή"*, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Η εθνική ολοκλήρωση 1909-1922*, τ.6ος, Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

Μαυρογορδάτος Θ. Γεώργιος , *1915- Ο Εθνικός Διχασμός*, Η' Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2016.

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Μικρασιατική Καταστροφή*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.

Μοσχόπουλος Γεώργιος, *Ιστορία του Νέου Ελληνικού Κράτους, Πολιτικές προσεγγίσεις*. Τόμος Α 1832-1940, Εκδόσεις Χριστάκη, Αθήνα 1998.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών , Αθήνα 2000.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους , Νεώτερος Ελληνισμός , Από το 1913 ως το 1941, Τόμος ΙΕ΄ , Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.

Πλουμίδης Σπυρίδων, *Τα μυστήρια της Αιγίδος. Το Μικρασιατικό Ζήτημα στην ελληνική πολιτική (1891-1922)*. Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2022.

Ριζάς Σωτήρης, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, ο Βενιζέλος, ο Αντιβενιζελισμός και η Μικρά Ασία*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2015

Ριζάς Σωτήρης *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση. Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2021.

Σακκάς Ιωάννης, *Το Παλαιστινιακό Ο Σιωνισμός, οι Άραβες και ο διεθνής παράγοντας 1882-1948*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005.

Σακελλαρόπουλος Κωνσταντίνος , *Η σκιά της Δύσεως. Ιστορία μιας Καταστροφής* , Εκδόσεις Εκάτη. Α' Ανατύπωση, Αθήνα 2009.

Στρατηγός Ξενοφών , *Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία*, Αθήνα 1986.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1997.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος , *Ελευθέριος Βενιζέλος , 12 Μελετήματα*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η απόφαση για την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία* , Κριτική Επαναψηλάφηση, Εκδόσεις Ίκαρος , Αθήνα 2009.

Σουλεντάκης Π. Νικόλαος, *Δυστυχώς Επτωχέυσαμεν Οι στάσεις πληρωμών 1827, 1893, 1932*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2012, σελ.114-119

Στασινόπουλος Κ. Επαμεινώνδας, *Κόμματα και Εκλογές στην Ελλάδα (1821-1985)*, Αθήνα 1985, σελ.81-89.

Συρίγος Μ. Άγγελος Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Μικρασιατική Καταστροφή 50 ερωτήματα και απαντήσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2022.

Ψυρούκης Νίκος, *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1918-1923*, 7η Έκδοση, Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1977.

Χατζιωσήφ Χρήστος (Επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900-1940*, τ.Α΄, μέρος Α΄, 1919-1922: Οι απαρχές. Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.

Χριστοπούλου Μαριάννα, *"Ο ονειροπόλος πραγματοποιός: Ελευθέριος Βενιζέλος και η Μεγάλη Ιδέα, 1909-1920"*, στο: Ελευθέριος Βενιζέλος. Η διαμόρφωση της πολιτικής σκέψης του: Ιδεολογικές αφετηρίες και επιλογές (Επιμ. Ν. Παπαδάκης), Αθήνα 2004.

Scott Len, «Διεθνής Ιστορία 1900-1990», στο Baylis John, Smith Steve & Owens Patricia (επιμ.), *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής. Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Μετάφραση: Ψευτέλου Ελένη και Κοτσύφου Ελένη, Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007.

Smith Michael Llewellyn, *Το Όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919- 1922*, Μετάφραση: Κασδάγλη Λίνα, Β΄ Ανατύπωση, Εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα 2009.

Dakin Douglas, *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1998.

Holland Robert- Markides Diana, *Οι Βρετανοί και οι Έλληνες. Αγώνες εξουσίας στην ανατολική Μεσόγειο, 1850-1960*.

National Geographic, 1922 *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός*, Εκδόσεις Lambrakis Press, Αθήνα 1925.

Holland, Robert and Diana Markide, *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960* (2008)

Dietz, Peter. *The British in the Mediterranean* (Potomac Books Inc, 1994).

Holland, Robert. *Blue-water empire: the British in the Mediterranean since 1800* (Penguin UK, 2012).

MacArthur-Seal, Daniel-Joseph. & quot *Turkey and Britain: from enemies to allies, 1914–1939.*" *Middle Eastern Studies* (2018): 737-743.

Millman, Richard. *Britain and the Eastern Question, 1875–1878* (1979)